

The Dialectics of Iran-Germany Relations: An Analysis of Bilateral and Multilateral (European) Interactions

Davood Kiani^۱

Vida Yaghooti^۲

(Received: 15/04/2024- Accepted: 14/06/2024)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.506796.1024

Extended Abstract

Introduction

Iran-Germany relations have historically been among Iran's most strategically significant engagements with Europe, shaped by geopolitical transformations, international disputes, and the European Union's evolving balance of power. During the Qajar and Pahlavi eras, Germany emerged as a vital European partner for Iran, fostering political, economic, and technological cooperation. However, the 1979 Islamic Revolution introduced new complexities to this

^۱ Professor, Department of Political Sciences & International, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran (Dv.kiani@gmail.com)
Corresponding Author
Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-5291-3755>

^۲ Ph.D. Department of Theology and Political Science, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran (V.yaghooti@yahoo.com)
Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0001-5155-1353>

relationship, as ideological shifts, global realignments, and evolving policy orientations in both Tehran and Berlin reshaped bilateral dynamics.

Over the past decade, several pivotal developments have significantly reshaped the trajectory of bilateral relations between Iran and Germany. The U.S. withdrawal from the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) in 2018, along with the failure of the Instrument in Support of Trade Exchanges (INSTEX) to mitigate the economic impact of sanctions, substantially diminished Germany's ability to sustain economic ties with Iran. Moreover, Iran's involvement in the Ukraine war, particularly through the provision of drones to Russia, exacerbated tensions, leading to stricter sanctions and a decline in diplomatic engagement. The 2023 Gaza conflict further strained relations, as Germany's unwavering support for Israel deepened political rifts between Tehran and Berlin. In addition, the prohibition of activities related to the Islamic Center of Hamburg and the diplomatic controversy surrounding the case of Jamshid Sharmahd emerged as further points of contention, intensifying the friction in their bilateral relations.

Given the profound geopolitical transformations impacting Iran-Germany relations, a comprehensive analysis of these interactions is essential for understanding the future trajectory of diplomatic, economic, and strategic cooperation between the two countries. This study aims to examine these dynamics through the lens of liberal intergovernmentalism, a theoretical model developed by Andrew Moravcsik that

203 The Dialectics of Iran-Germany Relations ...

emphasizes the role of domestic preferences, economic interests, and intergovernmental negotiations in shaping foreign policy. By applying this framework, the research seeks to offer a nuanced understanding of Iran-Germany relations at both the bilateral and multilateral levels, shedding light on the key factors influencing the future of this relationship.

Literature Review

Academic discussions on Iran-Germany relations have predominantly centered on historical interactions, economic engagements, and Germany's role within the broader EU-Iran diplomatic framework. Early studies have emphasized Germany's crucial role in Iran's economic development, particularly during the 20th century, when German industries played a significant part in Iran's modernization efforts. Scholars have also examined Germany's diplomatic strategies within the European Union, highlighting its mediatory role in Iran's nuclear negotiations.

One key area of scholarship focuses on Germany's economic ties with Iran, with studies detailing how U.S. sanctions have impacted German investments and trade with Tehran. The role of INSTEX as a proposed mechanism to bypass sanctions has also been extensively analyzed, with scholars arguing that its failure highlights the constraints imposed on Germany's Iran policy by transatlantic pressures.

However, despite the growing body of literature on Iran-Germany relations, there remains a gap in academic

discourse regarding the most recent geopolitical and diplomatic challenges reshaping the relationship.

The ramifications of Iran's military cooperation with Russia in the Ukraine war, Germany's evolving stance on Iran's regional policies, and the implications of Berlin's steadfast support for Israel during the Gaza conflict have yet to be thoroughly examined. Moreover, few studies have applied liberal intergovernmentalism to analyze Germany's policy choices concerning Iran, despite the model's relevance in explaining the interplay between domestic political considerations, economic interests, and external diplomatic pressures. This study seeks to address this gap by providing a comprehensive and up-to-date analysis of Iran-Germany relations through the lens of liberal intergovernmentalism, focusing on key geopolitical shifts and their implications for the future of bilateral and multilateral engagements.

Research Objectives

This research is guided by the following objectives:

1. **Historical Analysis:** To examine the evolution of Iran-Germany relations from the Qajar era to the present, identifying key moments of cooperation and conflict.
2. **Geopolitical Assessment:** To evaluate the impact of global developments, including the Ukraine war, the Gaza conflict, and U.S. sanctions, on the trajectory of bilateral relations.
3. **Germany's Role in the EU:** To analyze Germany's positioning within the broader EU framework and its

capacity to balance European strategic autonomy with transatlantic obligations.

4. Application of Liberal Intergovernmentalism: To interpret Germany's decision-making process regarding Iran, emphasizing the interplay of domestic political factors, economic imperatives, and international diplomatic considerations.

5. Policy Implications: To provide an outlook on potential future scenarios for Iran-Germany relations and offer policy recommendations for fostering constructive engagement.

Methodology

This study adopts a qualitative research approach, utilizing document analysis as the primary method for data collection.

The data sources include:

- **Primary Sources:** Official government statements, diplomatic communications, and policy reports issued by the Iranian and German governments, as well as the European Union.
- **Secondary Sources:** Academic publications, policy papers, and media reports from reputable institutions analyzing Iran-Germany relations.
- **Analytical Framework:** The research applies Andrew Moravcsik's liberal intergovernmentalism theory, focusing on the role of domestic political actors, economic interests, and international pressures in shaping Germany's approach toward Iran.

Data is gathered through systematic note-taking and content analysis of scholarly sources, ensuring the study's findings are rooted in credible and empirically sound research.

Results

The research identifies several key trends that have shaped the recent trajectory of Iran-Germany relations:

1. **Economic and Diplomatic Limitations:** The collapse of INSTEX underscored Germany's constrained ability to maintain economic ties with Iran amidst U.S. sanctions, weakening Berlin's influence in Tehran and diminishing its role as a mediator in Iran's nuclear negotiations.
2. **Geopolitical Tensions and Security Concerns:** Iran's provision of drones to Russia significantly altered Germany's perception of Tehran, leading to increased economic sanctions and diplomatic rifts. Germany's evolving security posture toward Iran now aligns more closely with broader European and transatlantic policies.
3. **Germany's Policy on Iran's Regional Role:** Berlin's firm stance on human rights, its crackdown on Iranian-linked organizations such as the Islamic Center of Hamburg, and its handling of cases like Jamshid Sharmahd have contributed to deteriorating political relations.
4. **Germany's Transatlantic vs. European Dilemma:** While Germany has historically sought a balanced approach in its foreign policy, recent developments indicate a closer alignment with U.S. positions, reducing its diplomatic

independence in dealing with Iran.

5. Prospects for Future Engagement: Despite current challenges, shared economic interests, energy considerations, and diplomatic opportunities within the EU framework suggest that some level of engagement between Iran and Germany may persist, albeit in a more constrained and politically sensitive manner.

Conclusion

Iran-Germany relations remain at a crossroads, shaped by complex geopolitical, economic, and security considerations. The historical foundation of cooperation has been overshadowed by escalating diplomatic tensions, largely driven by external factors such as U.S. sanctions, the Ukraine war, and the Gaza conflict. Germany's increasing alignment with transatlantic priorities has constrained its ability to act as a neutral mediator in Iran-related affairs, resulting in a more rigid and confrontational diplomatic posture. However, despite these challenges, opportunities for recalibrating bilateral ties remain, particularly in areas such as trade, energy cooperation, and multilateral diplomacy within the EU framework.

Looking ahead, Germany's approach to Iran will likely depend on several key factors, including the future of JCPOA negotiations, the trajectory of EU foreign policy, and broader shifts in the global geopolitical landscape. A pragmatic and multilateral strategy, balancing economic diplomacy with

geopolitical realities, will be crucial in determining the future direction of Iran-Germany relations.

Keywords: Iran-Germany Relations, Liberal Intergovernmentalism, Bilateral Diplomacy, Multilateral Engagement, European Foreign Policy, U.S. Sanctions, Ukraine Crisis, Gaza Conflict.

دیالکتیک‌های روابط ایران و آلمان: تحلیلی بر تعاملات در سطح دوجانبه و چندجانبه (اروپایی)*

داود کیانی^۱

ویدا یاقوتی^۲

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۷ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۳/۲۵)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.506796.1024

چکیده

روابط ایران و آلمان، به‌عنوان یکی از محوری‌ترین مناسبات ایران با اروپا، در گذر تاریخ همواره تحت تأثیر تحولات ژئوپلیتیکی، منازعات بین‌المللی و موازنه قوا در اتحادیه اروپا شکل گرفته است. این پیوند که از دوران قاجاریه و پهلوی با پیشینه‌ای مثبت از روابط دوجانبه همراه بود، پس از انقلاب ۱۳۵۷ دچار پیچیدگی‌هایی شد که در سال‌های اخیر تحت تأثیر عواملی همچون پرونده هسته‌ای، تحریم‌های ایالات متحده آمریکا، جنگ اوکراین و درگیری اسرائیل و حماس ابعاد تازه‌ای یافته است. خروج آمریکا از برجام در ۲۰۱۸ و ناتوانی اینستکس در جبران خلأ اقتصادی ناشی از تحریم‌ها، استقلال دیپلماتیک برلین را در برابر فشارهای واشنگتن کمرنگ کرد. بحران اوکراین در ۲۰۲۲، با ورود پهپادهای ایرانی به معادلات نظامی مسکو، به تشدید تنش‌ها میان تهران و برلین انجامید و مسیر روابط را به سوی تحریم‌های سخت‌گیرانه تر سوق داد. در همین حال، جنگ غزه در ۲۰۲۳، با حمایت بی‌قید و شرط آلمان از اسرائیل، شکاف‌های جدیدی در تعاملات دو کشور ایجاد کرد. از سوی دیگر، ممنوعیت فعالیت و یورش به دفاتر کار مرکز اسلامی هامبورگ و پرونده جمشید شارمهد، با حواشی دیپلماتیک گسترده، یکی دیگر از نقاط اختلاف‌برانگیز در روابط دوجانبه بوده است. پژوهش حاضر می‌کوشد با بهره‌گیری از نظریه بین دولت‌گرایی لیبرال از آندره مورائوسیک، ضمن بررسی تعاملات ایران و آلمان در دو سطح دوجانبه و چندجانبه، تأثیر تحولات را بر آینده این مناسبات واکاوی کرده و چشم‌اندازی واقع‌بینانه از مسیر پیش‌روی این رابطه ترسیم می‌کند. روش گردآوری داده‌ها در این پژوهش اسنادی و ابزار گردآوری داده‌ها، فیش‌برداری از منابع اصیل و دارای اعتبار علمی است.

واژگان کلیدی: دیالکتیک، روابط، ایران، آلمان، دوجانبه، چندجانبه

۱. استاد علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (Dv.kiani@gmail.com) - نویسنده مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-5291-3755>

۲. دکتری علوم سیاسی و الهیات واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (V.yaghooti@yahoo.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0001-5155-1353>

مقدمه

پس از جنگ جهانی اول، با اینکه بریتانیا نقش کلیدی در به قدرت رساندن رضاخان از طریق کودتای ۱۲۹۹ (۱۹۲۱) ایفا کرد، اما این آلمان بود که بیشترین بهره سیاسی و اقتصادی را از انتقال قدرت از قاجار به پهلوی برد. در فاصله دو جنگ جهانی، آلمان توانست خود را به عنوان مهم ترین شریک اقتصادی ایران تثبیت کند. برخلاف روسیه و بریتانیا که سابقه ای استعماری در ایران داشتند، آلمان نه در اشغال و تجزیه اراضی ایران مشارکت داشت و نه مستقیماً در زدوبندهای سیاسی برای مهار استقلال کشور نقش آفرینی کرد. همین امر موجب شد که این کشور در حافظه تاریخی ایرانیان، تصویری نسبتاً مثبت داشته باشد. در دوران پهلوی، آلمان به یکی از مهم ترین شرکای تجاری ایران تبدیل شد و پس از جنگ جهانی دوم نیز این روابط با توسعه صنایع و پروژه های زیربنایی مشترک ادامه یافت.

در دوران محمدرضا پهلوی، علی رغم نفوذ ایالات متحده، آلمان همچنان جایگاه اقتصادی مهمی در ایران داشت. اما با وقوع انقلاب اسلامی ۱۳۵۷، روابط ایران و کشورهای اروپایی، از جمله آلمان، دستخوش تغییرات اساسی شد. پس از انقلاب، سیاست خارجی ایران بر استقلال و عدم وابستگی به بلوک های شرق و غرب تأکید داشت. در این دوره، روابط ایران و آلمان به طور متناوب تحت تأثیر تحولات بین المللی و سیاست های کلان اتحادیه اروپا قرار گرفت. هرچند در

مقایسه با سایر قدرت‌های غربی، آلمان کمترین اصطکاک را با ایران داشت، اما از دهه ۱۹۹۰ به بعد، به دلیل فشارهای ایالات متحده، نقش این کشور در روابط با ایران با موانعی مواجه شد. در سال‌های اخیر (۲۰۱۸-۲۰۲۴)، روابط ایران و آلمان به شدت تحت تأثیر خروج آمریکا از برجام، تحریم‌های یک‌جانبه واشنگتن و رویکرد کلی اتحادیه اروپا نسبت به پرونده هسته‌ای ایران قرار گرفته است. سیاست خارجی آلمان در قبال ایران، ضمن تلاش برای حفظ توافق هسته‌ای، همواره تحت فشارهای داخلی و خارجی بوده است. این مقاله با بررسی ابعاد سیاسی و اقتصادی روابط ایران و آلمان در دو سطح دوجانبه و اتحادیه اروپا، به دنبال تحلیل فرصت‌ها و چالش‌های این رابطه در فضای متغیر بین‌المللی است.

چارچوب نظری

به طور کلی، تحلیل روابط کشورهای اروپایی در درون اتحادیه اروپا به ویژه نقش قدرت‌های بزرگ آن در پیشبرد سیاست خارجی مشترک اروپایی، یکی از پیچیدگی‌ها و دشواری‌هایی است که فراوری نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل قرار دارد. اجمالاً سه دسته کلی نظریه‌پردازی در خصوص تحلیل همگرایی سیاسی اروپایی وجود دارد. دسته اول، نظریه‌های نسل لیبرال است که این دسته عموماً و ذاتاً نگرش خوش‌بینانه‌ای به روند همگرایی اروپایی دارند و به رغم تفاوت‌هایی که بین این نظریه‌ها وجود دارد، روند همگرایی اروپایی را فرایندی روبه‌جلو می‌دانند، فرایندی که طی آن اراده سیاسی اعضا در عرصه سیاست

خارجی مستقل، به مرور تبدیل به اراده‌ای مشترک در نهادی فوق ملی خواهد شد. دسته دوم نظریه‌های واقع‌گرا هستند که اتحادیه اروپا را مهمل رقابت صرف اعضای اصلی برای کسب منافع بیشتر به ویژه در عرصه سیاست خارجی می‌دانند و باور چندانی به مصلحت جمعی، اراده و منافع مشترک ندارند. از نظر آن‌ها، ممکن است همکاری و نه همگرایی اروپایی در حوزه خرد و غیر حاکمیتی مثل مقولات اقتصادی روندی روبه‌جلو باشد، لیکن در حوزه سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل، همچنان منطبق با پیشینه‌سازی منافع ملی حاکم است. همچنین، دیدگاه واقع‌گرایی به آینده اتحادیه اروپا خوش‌بین نیست و یا دست کم اینکه معتقد است اتحادیه به عنوان یک سازمان بین‌الدولی صرف باقی خواهد ماند.

چالش نظریه پردازی در عرصه همگرایی سیاسی اروپایی

ماهیت اتحادیه اروپا و فرجام همگرایی اروپایی دو پرسش تعیین‌کننده‌ای هستند که تقریباً مبنای فرایند نظریه‌پردازی در مورد همگرایی از ابتدای شکل‌گیری اتحادیه در قالب جامعه اقتصادی اروپا تاکنون بوده‌اند. در حقیقت، این پرسش‌ها خود منشأ نظریه‌های مختلفی در رابطه با اتحادیه اروپا شده‌اند، نظریه‌هایی که گاه به جای پرتوافکنی، خود سپهر ابهامات را گسترش می‌بخشند.

بر اساس تعاریفی که در مورد سازمان‌های بین‌المللی ارائه شده است، به نحوی می‌توان اتحادیه اروپا را در رده سازمان‌های بین‌المللی قرار داد،

چه آنکه این اتحادیه دارای ساختاری رسمی و همیشگی است که بر اساس توافقنامه‌ای بین اعضا مرکب از دو یا تعداد بیشتری از کشورها با هدف بهره‌مندی از مزایای مشترک عضویت تشکیل شده است. به رغم آنکه دولت‌ها همچنان ستون فقرات اتحادیه اروپا را شکل می‌دهند، هستند تحلیل‌گرانی که اتحادیه را پدیده‌ای «در حال فدرالی شدن» ارزیابی می‌کنند. اینان در تبیین استدلال خود به قوانینی اشاره می‌کنند که از سوی نهادهای اروپایی همچون شورای سران و شورای وزیران تصویب و توسط اعضا لازم‌الاجرا می‌شود. کما اینکه این اتحادیه از ارکانی بهره‌مند است که جملگی از یک هویت فدرالی برای اتحادیه حکایت می‌کنند، ارکان و عناصری مثل کمیسیون در مقام قوه مجریه، پارلمان در مقام قوه مقننه، دیوان دادگستری در نظام قضایی و پرچم و پول واحد مستظهر به بانک مرکزی. والاس در ابتدای دهه ۱۹۸۰ و با هدف بیان وضعیت تناقض‌های اتحادیه اروپا چنین گفته بود: «این اتحادیه چیزی کمتر از یک فدراسیون و بزرگ‌تر از یک رژیم بین‌المللی است» (Rosenau, 1997:37).

با این همه، برخی از تحلیل‌گران سیاست اروپایی، دلیل ابهامات موجود و نیز دیدگاه‌ها و انتظارات متفاوت نسبت به اتحادیه اروپا را در علل - به گفته خود - ریشه‌دارتری جستجو می‌کنند و آن عدم وجود یک طرح یا نقشه راه برای روند همگرایی اروپایی از آغاز این روند است. به بیان روشن‌تر، مبدعان همگرایی اروپایی در دهه آغازین حیات این

فرایند طرح دقیق و هدفمندی دایر بر محدوده همگرایی ارائه نکرده‌اند. تا آنجا که ژاک دلور، رئیس وقت کمیسیون اروپا در دهه ۱۹۸۰ نیز با اشاره به خاص بودن اتحادیه اروپا، آن را یک «موجودیت سیاسی ناشناخته» توصیف نمود. میشل نیومن در اشاره‌ای دیگر ولی قریب به مضمون بر این باور است که معاهده رم از همان ابتدا دارای یک نوع ابهام جالب توجه بوده است. در حالی که امضاکنندگان این پیمان، دول عضو بودند، هدف معاهده تحقق یک اتحادیه عمومی تر اعلام شده است (Spinelli, & Rossi, 2006:76).

نظریه‌های برشمرده شده در مورد همگرایی و سیاست خارجی مشترک اروپایی هرچند کلان و فراگیر هستند، لیکن طراحان این چارچوب‌های نظری قادر به ارائه درکی عمیق از این فرایند نیستند. رویکردهای متفاوت این نظریات و نیز تعاریف مختلفی که آنان نسبت به مفهوم همگرایی ارائه می‌دهند، بیش از آن است که یکی از این نظریه‌ها توانسته باشد به رهیافتی غالب در تحلیل همگرایی اروپایی تبدیل شود. امروزه در میان نظریه‌پردازان همگرایی، این دیدگاه در حال شکل‌گیری است که احتمالاً دیگر نتوان یک نگرش عمومی و فراگیر نسبت به سیاست خارجی مشترک اتحادیه اروپا ارائه نمود (Ibid).

در نتیجه به موازات پیچیده‌تر شدن ابعاد فرایند همگرایی و نیز تغییر دغدغه‌ها و مسائل نظریات همگرایی، چارچوب‌های نظری سست هم دیگر یارای تبیین اتحادیه اروپا را در شرایط فعلی به‌خوبی ندارند. به

واسطه این چالش‌ها و تنگناهای فراروی الگوهای سست نظریه‌پردازی در مورد همگرایی اروپایی، نسل جدیدی از نظریه‌پردازی در حال شکل‌گیری است که بر اساس آن، تمرکز بر مسائل کلان مربوط به همگرایی کمتر و توجه به درک ابعاد مشخص‌تر این فرایند بیشتر شده است. این همان پیامدی است که پل تیلور در کتاب «پایان همگرایی» از آن به عنوان «نظریه‌پردازی چندگانه» در عرصه همگرایی اروپایی یاد می‌کند (Taylor, 2008:33-45). حتی ارنست هاس، که از وی به عنوان پایه‌گذار نظریه همگرایی نام برده می‌شود، نیز در اواسط دهه ۱۹۷۰، با اشاره به اینکه نظریه همگرایی منطقه‌ای در مورد اروپای غربی، نظریه‌ای مهجور و کهنه است، خواستار آن شد که نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای تابعی از نظریه عمومی وابستگی متقابل گردند.

نظریه بین‌الدول‌گرایی لیبرال

نظریه بین‌الدول‌گرایی لیبرال در طول دهه ۱۹۹۰ توسط اندرو موروسیک ارائه شد. این رویکرد نظری نیز مانند نهادگرایی نو لیبرال دربرگیرنده عناصری از هر دو نظریه نو کارکردگرایی و بین‌الدول‌گرایی است. اما در عین حال بین‌الدول‌گرایان لیبرال تلاش می‌کند تا از ضعف‌ها و کاستی‌های نظریه‌ها در تحلیل و تبیین همگرایی اتحادیه اروپا اجتناب ورزد. به طوری که از یک سو، برخلاف نو کارکردگرایی، همگرایی اروپا را فرایند درون‌زاد، خودنگهدار و خودکار نمی‌پندارد، بلکه آن را حاصل انتخاب عقلانی چانه‌زنی و مذاکره و تصمیم‌گیری

دولت‌های اروپایی می‌داند. اما از دیگر سو، برخلاف بین‌الدول گرایی واقع‌گرا، فرایند چانه‌زنی میان کشورهای اروپایی را مصون از فشارها و انگیزه‌های سیاست داخلی و تأثیر و نفوذ نهادهای فراملی نمی‌داند (Anderson, 1995:444).

نظریه بین‌الدول گرایی لیبرال موراووسیک از نظریه نهادگرایی نو لیبرال کوهن نیز متمایز است؛ زیرا ترجیحات و منافع دولت‌ها را معلول و محصول سیاست داخلی و رقابت بازیگران فرو ملی قلمداد می‌کند (Moravcsik, 1991:27). به طور کلی، هدف نظریه بین‌الدول گرایی لیبرال، بازسازی نظریه همگرایی با بهره‌گیری از نظریه‌های کلان علوم سیاسی است. بدین ترتیب، نظریه بین‌الدول گرایی لیبرال سعی کرده است در عین پایبندی به لیبرالیسم، دغدغه واقع‌گرایان در خصوص ذات دولت‌محور سازمان‌های بین‌المللی را مورد اعتنا قرار دهد. طبق این نظریه، دولت‌ها در یک چارچوب همگرایانه، از طرق چانه‌زنی و مذاکره و تعیین ترجیحات ملی، سعی دارند تا منافع ملی خود را پیش ببرند. در چارچوب بین‌الدول گرایی لیبرال هم خیر عمومی از نظر دولت‌ها دور نیست و هم خیر ملی بسیار مورد توجه است. مطالعه سیاست خارجی مشترک اروپایی نشانگر توجه قدرت‌های اصلی اتحادیه به تأمین هر دو خیر است. لذا رقابت و همکاری در سیاست بین‌الملل، ذات سیاست خارجی اتحادیه و قاعده شکل‌دهنده به روابط اعضای اصلی اتحادیه را شکل می‌دهد. علت اینکه این نظریه برای موضوع پژوهش حاضر

دبالتکتیک‌های روابط ایران و آلمان: تحلیلی بر تعاملات ... ۲۱۷

برگزیده شده است آن است که آلمان هم از سیاست خارجی مشترک اروپایی مجدانه حمایت می‌کند و هم در رقابتی پنهان هر یک سعی دارد تا نگرش خود را در سیاست خارجی اروپایی تعیبه نمایند.

مناسبات سیاسی ایران و آلمان در مدار پیوندهای دوجانبه و چندجانبه

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در فوریه ۱۹۷۹ و دگرگونی بنیادین در سیاست خارجی این کشور، مناسبات ایران با غرب دستخوش تنش‌های گسترده‌ای شد. در این میان، آلمان که از دیرباز روابطی ویژه با ایران داشت تلاش کرد تا ضمن تطبیق خود با تحولات جدید، این روابط را با سازوکارهای تازه‌ای استمرار بخشد. انقلاب اسلامی، ایران را از یک متحد استراتژیک ایالات متحده و جهان غرب، به نیرویی ایدئولوژیک در تقابل با هژمونی غربی بدل ساخت. با این همه، این تحولات نتوانستند پیوندهای تاریخی و منافع متقابل ایران و آلمان را به‌طور کامل متزلزل سازند (Castiglioni, 2015: 73-76). یکی از مهم‌ترین مصادیق این استمرار را می‌توان در دوران بحران گروگان‌گیری سفارت آمریکا در تهران مشاهده کرد. در حالی که ایالات متحده و متحدانش به‌سوی تشدید فشارهای دیپلماتیک و اقتصادی علیه ایران حرکت می‌کردند، آلمان همچنان مناسبات اقتصادی معناداری با ایران حفظ نمود. این در حالی بود که نگرانی‌های عمومی از اثرات بی‌ثبات‌کننده انقلاب ایران در محافل سیاسی غرب مطرح بود.

افزون بر این، عوامل متعددی همچون تنوع نیروهای قدرت در ایران، ملاحظات اقتصادی، سیاست‌های اروپا در قبال جنگ ایران و عراق، تنش‌های فزاینده ایران و آمریکا و تحولات داخلی اروپای غربی، مسیر روابط ایران و اروپا را پس از استعفای مهدی بازرگان در نوامبر ۱۹۷۹ تحت تأثیر قرار دادند.

در این دوران، جمهوری اسلامی ایران با هدف مقابله با نفوذ فرهنگی غرب، اقدام به تعطیلی مراکز فرهنگی اروپایی در ایران نمود و ترجیح داد روابط خود را با کشورهای کوچک‌تری همچون سوئد، فنلاند، ایرلند و اسپانیا عمدتاً در حوزه‌های تجاری و اقتصادی گسترش دهد. هم‌زمان، در پی بحران گروگان‌گیری، سایروس ونس، وزیر امور خارجه وقت آمریکا، برای جلب حمایت متحدان اروپایی به لندن، بن، پاریس، رم و بروکسل (مقر ناتو) سفر کرد و خواستار اعمال تحریم‌های اقتصادی و مالی علیه ایران شد. آمریکا از شرکای خود درخواست کرد تا دارایی‌های ایران را مسدود کرده، صادرات به ایران را محدود سازند، واردات نفت ایران را متوقف کنند و بر بازپرداخت به موقع وام‌های ایران پافشاری نمایند.

در جریان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، کشورهای اروپایی، از جمله آلمان، در چارچوب سیاست‌های تحریمی بین‌المللی، از اعمال محدودیت‌های تسلیحاتی علیه ایران حمایت کردند. در این میان، قدرت‌های اصلی اروپایی همچون بریتانیا، فرانسه، آلمان و ایتالیا، هرچند

با رویکردهایی متفاوت، گرایش بیشتری به حمایت از عراق نشان دادند. در این دوره، اروپا با برخی سیاست‌های ایران از جمله نقض حقوق بشر، مخالفت با روند صلح خاورمیانه، توسعه تسلیحات کشتار جمعی و حمایت از گروه‌های مسلح منطقه‌ای، مخالفت نمود (آقایی، ۱۳۸۶: ۳۶).

با توجه به اینکه آلمان از زمان پایان جنگ جهانی دوم، امنیت ملی خود را در چارچوب سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) تعریف کرده است و سیاست خارجی‌اش تحت نظارت و فشار آمریکا و اسرائیل است، با این حال تلاش می‌کند تا نزدیکی خود را به اقتصاد ایران که مهم‌ترین چالش امنیتی دو کشور یاد شده در خاورمیانه است، حفظ کند. نه تنها نزدیکی اقتصادی، بلکه آلمان با انگیزه اینکه این فشارها موجب تضعیف و یا حتی سقوط نظام سیاسی ایران نگردد، کوشیده است تا میان ایران و غرب میانجی‌گری کند. آلمان در میان کشورهای اروپایی، اولین کشوری بود که انسداد دیپلماتیک غرب با ایران را شکست و وزیر خارجه خود، گنشر، را به‌عنوان اولین مقام ارشد اروپایی در سال ۱۹۸۴ روانه ایران کرد تا راه را برای بقیه اروپایی‌ها باز کند. آلمان در اوج تنش‌های سیاسی آمریکا با ایران به واسطه بحران گروگان‌گیری و درخواست واشنگتن از اروپایی‌ها برای اعمال تحریم‌های اقتصادی علیه این کشور، روابط ویژه اقتصادی خود با تهران را حفظ کرد. از آنجا که ادامه جنگ ایران با عراق به ضرر اقتصادی ایران بود، آلمان به‌عنوان اولین کشور غربی، عراق را متجاوز اعلام کرد و با حمایت از گزارش

خاویر پرز دکوئیار، دبیر کل وقت سازمان ملل در متجاوز خواندن عراق، کوشید تا بقیه دول اروپایی را به ادامه این شناسایی ترغیب کند به این امید که عزم ایران برای خاتمه دادن به جنگ را سخ نماید (Kiani, 2012).

اولین حرکت سیاسی مهم آلمان، سفر هانس دیتیش گنشر، وزیر خارجه وقت این کشور و هیئت همراه به ایران در سال ۱۹۸۴ بود. در حقیقت، این اولین سفر یک مقام بلند پایه غربی به ایران پس از انقلاب بود، سفری که راه را برای تعاملات دیپلماتیک میان ایران و اروپا هموار ساخت. وی در دیدار با هاشمی رفسنجانی، رئیس مجلس وقت ایران چنین عنوان نمود: «ما علایق مشترک و اختلافاتی با شما داریم. شما مسلمانید و ما مسیحی. ولی همیشه علایق مشترک بیشتر از اختلافات بوده و این مساله می تواند مبنای خوبی برای روابط باشند. در طول جنگ ایران و عراق نیز با آنکه آلمان در مقاطعی با ارسال موشک های اسکاد B به عراق (که در حملات این کشور علیه شهرهای ایران استفاده می شد) و نیز کمک به توسعه تسلیحات شیمیایی عراق، سیاست غیردوستانه ای نسبت به ایران از خود نشان می داد، اما از اساس آلمان یاری رسان ایران بود تا عراق. در حالی که آلمان روابط اقتصادی خود را با عراق به نازل ترین سطح رسانده بود، این کشور همچنان جایگاه خود را به عنوان شریک اصلی اقتصادی ایران در طول جنگ حفظ نمود (Kiani, 1392: 162-168).

آلمان، هم در سیاست اروپایی ایران جایگاه ویژه‌ای دارد و هم ایران از همین جایگاه در سیاست اروپایی آلمان البته در سطح عمل و نه ادبیات سیاسی بهره‌مند است. در میان کشورهای اروپایی، تنها دولتی که روی خوش به توسعه صنعت هسته‌ای ایران نشان داد، آلمان بود. در جولای ۱۹۷۶، بین اکبر انتظام، رئیس وقت سازمان انرژی اتمی ایران و هانس هائونشیلد، وزیر تحقیقات علوم و فناوری فدرال آلمان و نیز گروه نمایندگان اتحادیه نیروگاه‌های اتمی این کشور، قراردادی برای تأمین و ارسال دو نیروگاه اتمی با گنجایش هر یک ۱۳۰۰ مگاوات سوخت اتمی به بهای ۱۱ میلیارد مارک امضا شد. این در شرایطی بود که اساساً آمریکایی‌ها مخالف ورود دولت ایران به ساخت و توسعه نیروگاه‌های اتمی بودند (Kuntzel, 2012: 56).

جنگ کویت با حمله عراق در ۱۹۹۱، نقطه عطفی نه برای خاورمیانه بلکه برای آلمان بود. این جنگ به رهبری آمریکا که انگلستان نیز یکی از مهم‌ترین متحدانش بود باعث شکست عراق و آزادی کویت شد. آلمان به طور فعال با اعزام نیرو در این جنگ شرکت نکرد، اما با عملیات تحت رهبری ایالات متحده مخالفت نکرده بود. بلکه در آن زمان تصمیم به عدم اعزام نیرو بر اساس دلایل قانون اساسی کشورش گرفته شد بود. آلمان با حمایت مالی و تهیه تدارکات نیروهای آمریکایی و متحدان تلاش نمود آن شکست را جبران کند. در جنگ دوم خلیج فارس نیز همچنان انگلستان جزء ائتلاف اصلی نیروهای آمریکا در حمله به عراق

محسوب می‌شد (Perthes, 2004: 13).

به طور کلی، خاتمه جنگ سرد و عقب‌نشینی روسیه از شرق اروپا و پیدایش زمینه‌های وحدت دو آلمان موجب شد تا آلمان به فکر طرح‌ریزی جدید در سیاست خارجی خود بیافتد. کسب استقلال نسبی از آمریکا و پیشبرد همگرایی اروپایی به خواسته‌های اصلی سیاست خارجی این کشور تبدیل شد. گرایش محدود ایران به تنش‌زدایی با غرب تحت ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی، مسیر را برای نزدیکی بین دو کشور هموارتر نمود. نکته مهم دیگر آنکه در آلمان نیز همچون ایران نسلی از رهبران بر سر کار بودند که اتفاقاً خواستار تقویت روابط دوجانبه با ایران بود و به این واسطه تا اندازه‌ای پذیرای ریسک‌هایی که در این مسیر در مقابلشان پیدا می‌شد، بودند. در صدر این سیاستمداران، هلموت کهل صدراعظم نیرومند آلمان بود. افزون بر وی، گنشر وزیر خارجه وقت، که در اواخر سال ۱۹۹۲، کلاوس کینکل جانشین وی شد. اشمیت بائر، وزیر مشاور صدراعظم و مسئول هماهنگی سرویس‌های امنیتی و اطلاعاتی؛ و وزیر اقتصاد این کشور جملگی خواهان عمیق‌تر کردن پیوندهای اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و علمی آلمان با ایران بودند. دیدار سوم گنشر در ماه مه ۱۹۹۱ از ایران چنان گرم و صمیمی بود که رسانه‌های غرب از آن به عنوان گشایش روابط ایران و غرب یاد کردند. حتی شبکه ARD4 آلمان اعلام کرد هلموت کهل در همین سال از ایران دیدار خواهد کرد، دیداری که احتمالاً به دلیل مخالفت آمریکا و

اسرائیل لغو گردید (Mousavian, 2008: 95).

اما شاید مهم‌ترین اقدام سیاسی آلمان در تحکیم روابط اروپا با ایران، ابتکار این کشور در پایه‌گذاری گفت‌وگوهای انتقادی با ایران باشد. در حقیقت، آلمانی‌ها با گنجاندن گفت‌وگوهای انتقادی با ایران در بیانیه اجلاس سران ادینبورگ در دسامبر ۱۹۹۲، چارچوب نوینی به روابط ایران و آلمان دادند. برداشت این است که افزودن وجه انتقادی به این گفت‌وگوها، تلاشی برای راضی نگه‌داشتن مخالفان سیاست تعامل با ایران باشد. ایران و اتحادیه اروپا توافق کردند تا در چند محور کلیدی با یکدیگر گفت‌وگو کنند: حقوق بشر، فتوای آیت‌الله خمینی در مورد سلمان رشدی، تروریسم، مخالفت ایران با روند صلح خاورمیانه و مساله دستیابی ایران به تسلیحات کشتار جمعی. در واکنش به مشی جدید آلمان و اتحادیه اروپا که در مباینت کامل با سیاست مهار ایالات متحده آمریکا بود، واشنگتن و تل‌آویو فشار فراوانی به آلمان و اتحادیه اروپا وارد ساختند تا از این ساختار جدید روابط با ایران که می‌توانست اثرات مهار و منزوی‌سازی ایران را خنثی نماید، دست بردارند. شاید بتوان اوج این رقابت روندهای دوسویه اتحادیه اروپا و ایالات متحده را در نحوه مواجهه اروپا با قانون داماتو و طرح موسوم به طرح تحریم‌های ایران و لیبی مشاهده نمود. این طرح که در سال ۱۹۹۶ به تصویب کنگره رسید مانع از سرمایه‌گذاری غرب در صنایع نفت و گاز ایران می‌گردید، تصمیمی که آمریکا به دلیل مخالفت گسترده با آن در نهایت مجبور به

عقب‌نشینی از آن شد. در سال ۱۹۹۷ جریان دادگاه میکونوس پیش آمد و به دنبال آن روابط ایران و اروپا به ویژه با آلمان متشنج گردید. نهایتاً بعد از حکم دادگاه سیاسی میکونوس در سال ۱۹۹۷، که ادعا می‌نمود رهبران ارشد ایران در ترور چهار کرد مخالف در برلین دست داشته‌اند، پارلمان از شورای وزیران اتحادیه اروپا درخواست کرد که بلافاصله به گفتگوهای انتقادی پایان بخشد و متعاقب آن شورای مذکور در بیانیه ۱۰ آوریل ۱۹۹۷ صریحاً ایران را محکوم نمود (عبدخدایی ۱۳۸۹، ۵۲۳).

با این همه، اشتباه محاسباتی ایران در ماجرای میکونوس آن هم درست در گرماگرم توسعه روابط با آلمان همه زمینه‌های لازم را برای تأثیرگذاری لابی ضد ایرانی در اروپا بر روابط دو کشور فراهم نمود و باعث شد تا با رأی دادگاه برلین در سال ۱۹۹۷ و اقدام اتحادیه اروپا در فراخواندن سفرای خود از تهران، گفت‌وگوهای انتقادی متوقف گردد. اگرچه شش ماه بعد از آن، سفرای تهران برگشتند و باز با حمایت و ابتکار آلمان این بار در دولت گرهارد شرودر، گفت‌وگوهای انتقادی جای خود را به گفت‌وگوهای سازنده داد، اما رأی دادگاه میکونوس و فشار سازمان یافته آمریکا و اسرائیل مانع از آن شد تا یک روابط دوجانبه نیرومند بین برلین و تهران شکل بگیرد (Yazdi, 1388: 133). همچنین سفرای کشورهای اروپایی در دسامبر ۱۹۹۷ به تهران بازگشتند و اتحادیه اروپا با صدور بیانیه‌ای در ۲۵ مارس ۱۹۹۸ بر گفتگوی سازنده و فراگیر با ایران تأکید کرد. گفتگوهای فراگیر بین جمهوری اسلامی ایران و

اتحادیه اروپا از سال ۱۹۹۸ در دوره ریاست اتریش آغاز شد و در مجموع یازده دور گفتگو انجام گرفت (گلشن پژوه ۱۳۹۱، ۲۴۶:۱). قرار گرفتن مذاکرات طولانی هسته‌ای در صدر دستور کار اتحادیه اروپا با ایران از سال ۲۰۰۳، مساله‌ای بود که عملاً روابط تهران و برلین و بروکسل را به درجه دوم اهمیت سوق داد (Kiani, 2012). در دوره دولت شرودر به ویژه تا سال ۲۰۰۵ سیاست آلمان به سمت ایران، تغییر از طریق روابط حسنه^۱ طرح ریزی شده بود که مستلزم ارتباطات سیاسی (ملاقات و سفر سیاستمداران ارشد آلمان به ایران و سیاستمداران ایرانی به آلمان) و اقتصادی (افزایش صادرات، موافقت‌نامه دوجانبه در راستای سرمایه‌گذاری و بهبود صادرات آلمان) بود. سیاست همکاری آلمان با ایران با توجه به گفتگوهای انتقادی مخالف با پیشنهاد آمریکا مبنی بر سیاست انزوای ایران بود. آمریکا می‌خواست به تدریج تحریم‌های اقتصادی بر ایران گسترده‌تر شود و تلاش می‌کرد ائتلاف اروپایی بر این استراتژی را قانع نماید. از سال ۲۰۰۵، سیاست آلمان به سمت ایران بر اساس چندین فاکتور بازنگری شده است. یکی آنکه با انتخاب احمدی‌نژاد به عنوان رئیس‌جمهور و بیانیه‌های ضد اسرائیلی و انکار مکرر هولوکاست سبب شد که سیاست‌گذاران آلمان به طور عمومی خودشان را از سیاست قبلی (تغییر از طریق روابط حسنه) جدا کنند. دوم اینکه با افزایش مشاجرات برنامه هسته‌ای ایران، به نظر رسید سیاست

۱. Change Through Rapprochement

گفتگوهای گروه اروپایی تروئیکا (آلمان، فرانسه و انگلیس) ناموفق بوده به دلیل آنکه ایران غنی کردن اورانیوم را متوقف نکرد و پیشنهاد اقتصادی-سیاسی اروپا را نپذیرفت. بر این اساس آلمان به تدریج تحمیل تحریم‌ها بر ایران را توسط شورای امنیت (با همکاری آلمان در قالب ۱+۵) و حتی توسعه تحریم‌های توسط اتحادیه اروپا را حمایت نمود. سومین فاکتور پیروزی انتخاباتی حزب دموکرات مسیحی آلمان در سال ۲۰۰۵ بود که می‌خواستند آلمان موضع سخت‌تری را در قبال ایران اتخاذ کنند. دولت آلمان مخالفتش را به الفاظ انتقادی بسنده نکرد و به تدریج ضمانت صادرات برای شرکت‌های آلمانی را کاهش دادند. چهارمین و مؤثرترین فاکتور تأثیرگذار روابط آلمان و آمریکا بود. گام‌هایی از سوی حکومت ائتلافی سوسیال دموکرات مسیحی آلمان، برای نرم کردن انتقادات اسرائیل و آمریکا از سیاست آلمان در قبال ایران برداشته شد (Gotkowska, 2009: 2). قابل ذکر است اولین بار سخنانی احمدی‌نژاد اکتبر ۲۰۰۵ در مورد نابودی اسرائیل و تداوم برنامه هسته‌ای ایران با واکنش‌های انتقادی شدیدی از سوی اروپا همراه بود. در این راستا وزیر خارجه آلمان، فرانک والتر اشتینمر نیز اظهارات احمدی‌نژاد را غیرقابل قبول و شوک‌آور خواند (New York Times, 2005).

دولت آنگلا مرکل با یک سیاست دوگانگی^۱ در قبال ایران همراه بود. از یک طرف منافع استراتژیک و اقتصادی آلمان نیاز به ایجاد روابط

۱. Dilemma

نزدیک‌تری با ایران بود. به هر حال یکی از اهداف کابینه مرکل بهبود روابط با ایالات متحده به عنوان یک متحد و شریک سنتی بود که در موقعیت بین‌المللی حاضر به معنی افزایش فشار اقتصادی ایران از طریق کاهش روابط تجاری و اعمال تحریم‌ها بود. آلمان همواره در تلاش بود این وضع دشوار را با حفظ موازنه میان منتقدین عمومی سیاست تهران از طریق کاهش ضمانت دولت برای صادرات محصولات آلمان به ایران، فقدان اقدامات قاطع برای محدودیت روابط تجاری ایران-آلمان و همکاری سیاسی با ایران در مناطقی که کمتر جنجال برانگیز است را حل کند. بعد از انتخابات ریاست جمهوری در ایران در سال ۲۰۰۹ و سرکوب تظاهرات مخالفین، آلمان الفاظ انتقادی خود علیه ایران را در جلسات بین‌المللی بیشتر نمود و قول داد از تحریم‌های بعدی علیه ایران حمایت کند. به هر حال این به معنی تغییر واقعی از سیاست قبلی‌اش نمی‌توانست باشد. آمریکا و اسرائیل از دولت آلمان برای شکستش در برداشتن گام‌های قاطع به منظور محدود کردن قراردادهای تجاری آلمان-ایران انتقاد کردند. گرچه سیاستمداران آلمانی در بیانیه‌های عمومی‌شان، تحریم‌های مضاعف علیه ایران را حمایت می‌کردند اما آمریکا شک داشت آیا آلمان با تحریم‌های بیشتر علیه ایران (از طریق فشار روی کشورهای غربی یا روسیه و چین که قطعنامه‌های شورای امنیت را وتو نکنند) موافقت خواهد کرد (3: Gotkowska, 2009).

در ادامه، دوره هشت ساله ریاست جمهوری احمدی‌نژاد که هم‌زمان

بود با مناقشه اتمی ایران و غرب و ادبیات سیاسی تند وی علیه اسرائیل و جامعه یهودیان و نفی مکرر هولوکاست، ضربه‌های بیشتری به بدنه نحیف روابط ایران و آلمان از سوی لابی اسرائیلی فعال در آلمان وارد می‌ساخت. جالب اینجا است که برخلاف همه این موانع، آلمان تا پیوستن کامل اروپا به تحریم آمریکا در سال ۲۰۱۲، همچنان شریک اصلی تجاری ایران در اروپا بود. آلمان بر اساس ادبیات رایج روابط بین‌الملل، یک قدرت ژئوپلیتیک نیست و اساساً یک قدرت یا غول اقتصادی است (Kiani, 2012). علیرغم حمایت‌های رسمی آلمان برای تحمیل تحریم‌ها علیه ایران و کاهش کمک‌های دولت به کمپانی‌های همکاری کننده با ایران، دولت آلمان آماده نبود روابط تجاری با ایران را حذف کند و تحریم‌های بیشتری را علیه ایران در شرایط طولانی‌تری اعمال می‌کردند. علیرغم محدودیت‌ها، شرکت‌های آلمانی تلاش‌هایی را برای توسعه و گسترش قراردادهایشان با ایران، به پایان رساندن پروژه‌هایی به ارزش میلیاردها یورو و لابی‌گری برای سیاست آشتی‌جویانه بیشتر برلین در قبال ایران داشته‌اند. اعمال تحریم‌ها در شرایط گسترده‌تر و انزوای سیاسی ایران در راستای منافع آلمان نیست. بنابراین برلین گفتگوهایش با تهران در سطح پایین‌تر و همکاری در راستای سیاست منطقه‌ای (مناطق‌ی که کمتر جنجال‌برانگیز است) به منظور همسویی با دیدگاه عمومی بین‌المللی قطع نخواهد کرد. روابط اقتصادی و سیاسی آلمان با ایران و درک عمومی خوشایند از آلمان‌ها

ارزش‌هایی هستند که دولت برلین تمایلی ندارد آن‌ها را با سرد کردن روابط در یک دوره‌ی طولانی از دست بدهد (Gotkowska, 2009: 4). توافق هسته‌ای بین ایران و گروه ۵+۱ موسوم به برجام را بدون اغراق باید محصول دیپلماسی فشرده و مستمر دو قدرت اصلی اروپا یعنی آلمان و فرانسه دانست. این دو قدرت و تا حدی انگلیس در متقاعد کردن دو طرف بحران یعنی ایران و ایالات متحده آمریکا بر سر نشستن روی میز مذاکره نقش ویژه‌ای آن هم پس از ۱۲ سال مذاکرات اتمی ایفا نمودند. فارغ از این مساله، برجام دگربار زمینه‌گشایش چشمگیر در مناسبات اقتصادی و سیاسی میان ایران و آلمان و اتحادیه اروپا را فراهم نمود. در یک حرکت مهم و معنادار در ۱۴ جولای ۲۰۱۵، زمانی که هنوز جوهر توافق هسته‌ای خشک نشده بود، وزیر وقت اقتصاد و انرژی آلمان، زیگمار گابریل به همراه یک هیئت بلندپایه تجاری وارد تهران شد. در حقیقت، آلمان را باید نخستین دولت اروپایی مشتاق به گسترش مناسبات سیاسی - اقتصادی با ایران پس از برجام تلقی نمود (Fathollah Nejad, 2018: 4).

با خروج یک‌جانبه آمریکا از توافق هسته‌ای و افزایش تنش‌های ژئوپلیتیک بین ایران و آمریکا که در مواقعی می‌رفت تا به یک مواجهه رودررو نظامی تبدیل شود، برلین در کنار پاریس تمام تلاش دیپلماتیک خود را به کار گرفت تا آنجا که ممکن است از سطح تنش‌ها کاسته و مانع از تحقق استراتژی فشار حداکثری دولت ترامپ علیه ایران

شود. آلمان در کنار فرانسه برخلاف مشی دو پهلوی انگلیس، دو قدرت اصلی اروپایی بودند که نه تنها تحت فشار دولت آمریکا حاضر به خروج از برجام نشدند؛ بلکه حتی به ابزارهای مختلف کوشیدند تا ایران را در ماندن در توافق هسته‌ای ترغیب کنند. با بیرون آمدن یک طرفه آمریکا از توافق هسته‌ای و افزایش تنش‌های ژئوپلیتیک بین ایران و آمریکا که در مواقعی می‌رفت تا به یک مواجهه رودرروی نظامی تبدیل شود، برلین در کنار پاریس تمام تلاش دیپلماتیک خود را به کار گرفت تا آنجا که ممکن است از سطح تنش‌ها کاسته و مانع از تحقق استراتژی فشار حداکثری دولت ترامپ علیه ایران شود. آلمان در کنار فرانسه برخلاف مشی دو پهلوی انگلیس، دو قدرت اصلی اروپایی بودند که نه تنها تحت فشار دولت آمریکا حاضر به خروج از برجام نشدند بلکه حتی به ابزارهای مختلف کوشیدند تا ایران را در ماندن در توافق هسته‌ای ترغیب کنند. آنگلا مرکل، صدراعظم آلمان درست یک روز پس از خروج آمریکا از توافق، در مقام تعیین خط اروپایی سیاست اروپایی اعلام کرد که آلمان و دیگر اعضای اتحادیه اروپا از توافق یادشده حمایت می‌کنند و تصمیم گرفته‌اند تا به تعهد خود پایبند باشند، همچنین ایران نیز باید به تعهداتش پایبند بماند (DW, 2018/05/06).

آلمان حتی واکنش سنجیده ایران را نسبت به اقدام ترامپ ستود. همچنین برلین در کنار پاریس و لندن بیانیه مشترکی را صادر کردند و تصمیم ترامپ برای خروج از برجام را محکوم کرده و آن را مایه تأسف

و نگرانی خواندند. با آنکه انتظار واقعی و حقیقی ایران از اروپا آن بود که به محکومیت لفظی اقدام آمریکا اکتفا نکرده و گام‌های عملی مؤثری برای جلوگیری از بازگشت تحریم‌ها بردارند، لیکن عمق روابط اقتصادی آمریکا و اروپا و وابستگی شدید بنگاه‌ها، شرکت‌ها و بانک‌های اروپایی به اقتصاد آمریکا در عمل موجب همراهی اروپا با تحریم‌های این کشور گردید. مع‌الوصف، آلمان و فرانسه برای ترغیب ایران در عدم خروج از توافق، احتمالاً به امید اینکه ترامپ در انتخابات ریاست جمهوری ۲۰۲۰ پیروز نگردد، مجموعه تصمیمات و تدابیری را به کار گرفتند. یکی از تدابیر آن‌ها مشابه اقدامی که در سال ۱۹۹۵ و در واکنش به قانون داماتو صورت گرفته بود، تصویب قوانینی موسوم به «مقررات مسدودکننده» در اوت ۲۰۱۸ بود. بر اساس این مقررات، شرکت‌ها و نهادهای پولی، مالی و تجاری اروپا از اجرای تحریم‌های ایالات متحد آمریکا منع شده و در صورت تن دادن به آن‌ها مجازات خواهند شد. همچنین اروپا با تکیه بر این مقررات، آمریکا را تهدید به مقابله به مثل در صورت اقدام این کشور در اعمال مجازات اقتصادی بر شرکت‌های اروپایی نمود. این اقدام اگرچه به لحاظ نمادین ارزشمند بود اما مانع از عقب‌نشینی نهادهای تجاری و مالی اروپا از اقتصاد ایران نشد. در اقدامی دیگر، اتحادیه اروپا سازوکاری را موسوم به مکانیسم اینستکس (ابزار حمایت از تبادلات تجاری) به منظور انجام تجارت تهاتری بین ایران و اروپا وضع نمود. با آنکه آلمان‌ها برند اربل، سفیر

سابق و ایراندوست این کشور در ایران را مسئول این صندوق کردند، لیکن بلافاصله پس از مصاحبه جنجالی وی با یک رادیوی اینترنتی در دفاع از سیاست منطقه‌ای و موشکی ایران و با فشار اسرائیلی‌ها، آلمان مجبور شد تا وی را از این سمت درست یک روز مانده به اجرای کار بردارند (European Parliament, 2020: 22-24).

ایالات متحده آمریکا به موازات خارج شدن از توافق هسته‌ای، با هدف کشاندن ایران به میز مذاکره جهت بازنگری در برجام و یا همراه‌سازی جامعه جهانی به منظور از بین بردن برجام و بازگشت رسمی همه تحریم‌های بین‌المللی، فشارهای منطقه‌ای و سیاسی بر ایران را تشدید نمود. اقدام ایران در سرنگون کردن یک پهپاد جاسوسی آمریکایی در ژوئن ۲۰۱۹ آن هم در حریم سرزمینی خود که می‌رفت تا به یک مضاف نظامی بین دو کشور تبدیل شود و با تصمیم دقیق پایانی ترامپ مبنی بر لغو حمله نظامی به نقاطی در ایران، از اولین نمونه‌های این تنش ژئوپلیتیکی بود. آلمان و اروپا در واکنش به این رویداد، از ورود به آن خودداری کرده و خواهان خویشتن‌داری طرفین گردیدند، واکنشی که اساساً به مذاق آمریکایی‌ها به دلیل هم‌پیمانی‌شان در ناتو خوش نیامد. کمی بعد وقتی که اتفاقات مشکوکی در خصوص برخی نفت‌کش‌های بین‌المللی در خلیج فارس رخ داد و آمریکا و اسرائیل، انگشت اتهام را به سمت ایران نشانه رفتند، آلمان و اروپا از ملتهب‌تر کردن آتش بحران پرهیز کردند. حتی هنگامی که ایران در واکنش به

حرکت انگلیس در ضبط نفت کش ایرانی به نام گریس ۱ در آب‌های مدیترانه، اقدام به توقیف نفت کش انگلیسی استنا ایمپرو^۱ در ژوئیه ۲۰۱۹ نمود، واکنش آلمان و فرانسه و به طور کلی اتحادیه اروپا نسبت به اقدام دولت ایران برای انگلیس دور از انتظار و دلسرد کننده بود. با آنکه دولت آلمان این اقدام ایران را محکوم و «دمیدن در آتش تنش در خاورمیانه» خواند و خواستار آزادسازی هرچه سریع‌تر نفت کش مورد نظر گردید اما حاضر نشد به تقاضای سخت‌گیرانه‌تر آمریکا و انگلیس در ایجاد یک ائتلاف دریایی پاسخ مثبت دهد و در عوض از ایده یک ائتلاف اروپایی برای حفاظت از کشتی‌های بین‌المللی در حال عبور از تنگه هرمز که تحت حفاظت ایران قرار داشت، حمایت نمود. به وضوح مشخص بود که طرح این ایده هم صرفاً برای آرام کردن آمریکا و انگلیس بود و عدم شکل‌گیری عملی این ائتلاف دریایی اروپایی خود مهم‌ترین نشانه از این استدلال بود. انگلیس با مشاهده عدم تمایل آلمان و فرانسه در اوت همان سال، همراهی خود را با ائتلاف دریایی آمریکا موسوم به سنیتل^۲ اعلام نمود در حقیقت، بریتانیا با جدایی از خط دیپلماسی آلمان، فاصله خود را با پیکار فشار حداکثری آمریکا کم کرد. در آلمان اجماع گسترده‌ای نسبت به مخالفت با این پیکار میان احزاب سیاسی مختلف این کشور وجود دارد حتی وقتی که نوربرت روتگن از حزب حاکم دموکرات مسیحی و رئیس کمیته روابط خارجی پارلمان آلمان از احتمال برخی

۱. Stena Impero

۲. Senitel

همکاری‌ها بین مأموریت دریایی اروپایی در خلیج فارس با ائتلاف دریایی آمریکا-انگلیس در آینده خبر داد، وزیر خارجه آلمان، هایکو ماس سریعاً آن را رد کرد (Hilger, 2019).

به علاوه، آلمان در مقایسه با دیگر قدرت‌های اروپایی، مواضع بالنسبه نرم‌تری در قبال فعالیت‌های هسته‌ای ایران داشته است. نشانه‌های این نرمی مواضع را نمی‌توان در بیانات، گفتارها و سیاست رسمی آلمان مشاهده کرد، زیرا این کشور نمی‌تواند خط سیاست خارجی مستقلی از اتحادیه اروپا و آمریکا دنبال کند. اما در عمل این تفاوت‌ها را همچنان که پیش‌تر ذکر شواهد آن رفت، می‌توان دید. چند علت می‌توان در این زمینه بیان نمود. نخست، آلمان برخلاف فرانسه و انگلیس فاقد متحد استراتژیک در خاورمیانه است. این دو کشور به دلیل نفوذ تاریخی خود در خاورمیانه و تعهدی که نسبت به امنیت دول عرب این منطقه دارند، حاضر به تبدیل شدن ایران به قدرتی با توانمندی هسته‌ای نیستند. اما آلمان چون در درازمدت خود را ناگزیر از حضور ژئوپلیتیک در خاورمیانه می‌بیند، نگرش متفاوتی به هسته‌ای شدن ایران که در قلمرو سنتی رقبای اروپایی‌اش نیست، دارد. طبق این تحلیل، یک ایران قدرتمند در درازمدت در راستای منافع ژئوپلیتیک آلمان خواهد بود در ادامه، آلمان در کنار ایران در دسته «کشورهای ندار هسته‌ای» قرار دارد. حال آنکه همه پنج عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل و دو عضو اروپایی آن، فرانسه و انگلیس، واحد تسلیحات اتمی هستند. به گفته ماتياس

کونتزل از تحلیل‌گران آلمانی طرفدار اسرائیل، کشورهای نادر معمولاً این گرایش را دارند که انحصار هسته‌ای اعضای دائم شورا شکسته شود. این هدف به دو شکل امکان‌پذیر است: یکی اینکه کشورهای دارا زرادخانه‌های خود را از داشتن تسلیحات اتمی تهی کنند و دیگر آنکه نادرها شبیه داراها شوند (Küntzel, 2014: 224). در همین رابطه، اودو اشتاین باخ، مدیر سابق مؤسسه شرق‌شناسی آلمان اظهار داشت چنانچه ایران در آینده‌ای قابل پیش‌بینی به سلاح اتم دست یابد، نباید آن را یک تهدید به شمار آورد (Steinback, 2007). اظهارنظری که عیناً توسط کریستوفر برترام، رئیس سابق مؤسسه امور امنیت بین‌الملل آلمان البته قدری کامل‌تر تکرار شد، آنجا که او اظهار داشت: «یک بمب هسته‌ای را نباید فاجعه‌ای استراتژیک برای آلمان و اروپا و برای کل منطقه و جهان دانست (Bertram, 2008: 11). ولکر پرتس، مشاور صدراعظم آلمان در عرصه سیاست خارجی و رئیس کنونی همین اندیشکده پرنفوذ آلمانی ادعا کرد: با دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای، آن بمب یک بمب اسلامی نخواهد بود بلکه چون ابزاری دفاعی از سوی ایران برای محافظت از منافع ملی‌اش عمل خواهد کرد (Perthes, 2008: 110).

در ادامه، بحران اوکراین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ یکی دیگر از عواملی است که در سال‌های اخیر به عامل تنش‌زا در روابط ایران و آلمان تبدیل شده است. برلین، به‌عنوان یکی از بازیگران اصلی ناتو، حمایت قاطع خود را از اوکراین اعلام کرده و در مقابل، ایران به دلیل اتهامات مربوط

به ارسال پهپادهای نظامی به روسیه، مورد انتقاد شدید غرب قرار گرفته است (Sadjadpour and Grajewski, 2024). دولت آلمان نیز در همراهی با مواضع ایالات متحده و اتحادیه اروپا، بارها خواستار توقف همکاری‌های نظامی میان تهران و مسکو شده است. این مساله موجب شد تا در اواخر سال ۲۰۲۲، آلمان همراه با سایر کشورهای اروپایی، تحریم‌هایی را علیه برخی نهادهای ایرانی اعمال کند. چنین اقداماتی نشان‌دهنده تغییر تدریجی سیاست آلمان از یک رویکرد دیپلماتیک مبتنی بر گفت‌وگو به سمت سیاست فشار و تقابل با ایران است (Geranmayeh and Grajewski, 2023).

در ۷ اکتبر ۲۰۲۳، جنگ اسرائیل و حماس، حمایت ایران از گروه‌های مقاومت فلسطینی نیز بُعد جدیدی به معادلات روابط تهران و برلین اضافه کرده است. آلمان که همواره یکی از متحدان کلیدی اسرائیل در اروپا محسوب می‌شود، در جریان تحولات اخیر، بارها ایران را به دامن زدن به درگیری‌های منطقه‌ای متهم کرده است. در این راستا، مقامات آلمانی نه تنها از تحریم‌های جدید علیه ایران حمایت کرده‌اند، بلکه در مجامع بین‌المللی نیز مواضعی سخت‌گیرانه در قبال تهران اتخاذ کرده‌اند. افزایش حساسیت برلین نسبت به سیاست‌های منطقه‌ای ایران، به ویژه در زمینه حمایت از گروه‌های فلسطینی و لبنانی، نشان‌دهنده تداوم تغییر رویکرد سیاست خارجی آلمان از تعامل محدود به سمت تقابل بیشتر است (Schneider, 2024).

از دیگر وقایع اخیر که تأثیر آن بر روابط تهران و برلین کاملاً عیان بود و واکنش‌های بسیاری به دنبال داشت: ممنوعیت فعالیت مرکز اسلامی هامبورگ بود. این مرکز دینی یکی از مهم‌ترین نهادهای شیعی در اروپا، طی دهه‌های اخیر همواره مورد انتقاد محافل سیاسی و امنیتی آلمان بوده است. تعطیلی این مرکز در سال ۲۰۲۳، در پی افزایش فشارهای دولت آلمان و اتهاماتی مبنی بر ارتباط آن با تهران، ضربه‌ای جدی به نفوذ فرهنگی و مذهبی ایران در اروپا محسوب می‌شود (Foundation for Defense of Democracies, 2024). این اقدام، نه تنها از منظر دیپلماتیک، بلکه از حیث تأثیرگذاری بر جامعه مسلمانان آلمان، چالشی جدید در روابط دو کشور به شمار می‌رود. تعطیلی این مرکز نشان می‌دهد که دولت آلمان به تدریج سیاست محدودسازی نفوذ ایران در اروپا را در دستور کار خود قرار داده و در این مسیر، از ابزارهای قانونی و امنیتی بهره می‌گیرد.

یکی از پرونده‌های جنجالی در روابط ایران و آلمان، اعدام جمشید شارمهد، رهبر گروه «تندر» بود که تابعیت آلمانی داشت و به طراحی حملات تروریستی در ایران متهم شده بود. برلین این اقدام را محکوم کرد و آن را نمونه‌ای از نقض حقوق بشر توسط ایران دانست (Reuters, 2024). این پرونده موجب شد که سطح تنش‌های دیپلماتیک میان دو کشور افزایش یابد و حتی احتمال قطع روابط دیپلماتیک مطرح شود. واکنش شدید آلمان در این پرونده، بیانگر آن است که سیاست

خارجی برلین، به‌ویژه در دولت اولاف شولتز، بیش از گذشته تحت تأثیر مسائل حقوق بشری قرار گرفته و رویکردی سخت‌گیرانه‌تر در قبال تهران اتخاذ کرده است (Radio Free Europe/Radio Liberty, 2024).

رویکرد اقتصادی آلمان نسبت به ایران در دوره تغییرات نظام‌مند

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیز اگرچه مناسبات میان تهران و برلین به رغم وجود تنش‌های سیاسی متعدد میان دو کشور دچار فراز و نشیب‌های فراوانی گردیده و اختلالاتی به وجود آورده اما هیچ‌گاه روابط متقابل قطع نگردیده و باعث نشد تا روابط اقتصادی و تجاری دو کشور متوقف شود. گرچه آلمان یکی از بزرگ‌ترین شرکای تجاری ایران در دول اروپایی محسوب می‌شده اما مانع از آن نشده که مقامات برلین در سیاست‌های خود در قبال ایران ملاحظات سیاسی، نظامی و امنیتی را منظور نکنند (موسویان، ۱۳۸۵: ۷) در طول جنگ ایران و عراق نیز با آنکه آلمان در مقطعی با ارسال موشک‌های اسکاد B به عراق (که در حملات این کشور علیه شهرهای ایران استفاده می‌شد) و نیز کمک به توسعه تسلیحات شیمیایی عراق، سیاست غیردوستانه‌ای نسبت به ایران از خود نشان می‌داد، اما از اساس آلمان یاری‌رسان ایران بود تا عراق. در حالی که آلمان روابط اقتصادی خود را با عراق به نازل‌ترین سطح رسانده بود، این کشور همچنان جایگاه خود را به عنوان شریک اصلی

دبالتکتیک‌های روابط ایران و آلمان: تحلیلی بر تعاملات ... ۲۳۹

اقتصادی ایران در طول جنگ حفظ نمود (Kiani, 1392: 167-168). ادوارد لوتواک وی با طرح مفهوم قدرت ژئواکونومیک برای سیاست خارجی آلمان معتقد است آلمان با هدف حفظ و گسترش نفوذ جهانی خود به خارجی دنبال کسب برتری اقتصادی است. به طور کلی، برلین از زمان وحدت دوباره پس از جنگ سرد در پی مشق قدرت با استفاده از زبان اقتصاد و صنعت بوده، به نحوی که این مشی، حساسیت دوستان و متحدان اروپایی و رقبای جهانی این کشور را بر نمی‌انگیزاند (Luttwak, 1999: 180-185).

در سال ۱۹۸۰، سال واقعه گروگان‌گیری، صادرات آلمان به ایران ۲۰ درصد افزایش یافته و بالغ بر ۲/۸ میلیارد مارک شد. این میزان در سال ۱۹۸۱، یعنی نخستین سال جنگ ایران و عراق، به ۶/۳ میلیارد مارک افزایش یافت و سال ۱۹۸۲ با اندکی کاهش به ۴/۳ میلیارد مارک رسید. در سال ۱۹۸۳، میزان صادرات آلمان به ایران، با رشدی ۱۲۶ درصدی به رقم ۷/۷ میلیارد مارک رسید که بالاترین رتبه تاریخی را در روابط اقتصادی میان دو کشور رقم زد (Castiglioni, 2015: 73-76).

در دوران قدرت دو دولت کهل و هاشمی در آلمان و ایران، روابط دو جانبه چنان قدرت یافت که در سال‌های ۱۳۶۹ الی ۱۳۷۵ بیش از سیصد هیئت سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، قضایی و پارلمانی در سطوح مختلف بین دو کشور مبادله شدند که شامل نیمی از وزیران کابینه‌های ایران و آلمان می‌شد. حجم تجارت نیز به رقم بی‌سابقه در حدود ده

میلیارد مارک رسید. در تمام نشست‌های سران کشورها صنعتی در این دوره آلمان قطعنامه‌های ضد ایران را که از سوی آمریکا پیشنهاد می‌شد را رد کرده یا می‌کوشید آن را ملایم‌تر کند. در دوره‌ای که ایران از بحران بدهی خارجی رنج می‌برد، به ویژه سال ۱۳۷۳ که دستخوش شدیدترین بحران اقتصاد خود بعد از انقلاب شد، آلمان با زمان‌بندی مجدد بازپرداخت میلیاردها مارک بدهی تهران، رهبری کشورهای غربی در حمایت از تهران را بر عهده گرفت (شیرازی، ۱۳۹۲: ۱۵).

سفر رئیس‌جمهور وقت ایران، خاتمی به آلمان در ژوئیه ۲۰۰۰، در پی آن تشدید مراودات دیپلماتیک میان تهران و برلین، به تقویت روابط اقتصادی کمک چشمگیری نمود تا آنجا که ایران در سال ۲۰۰۴ به مهم‌ترین بازار شرکت‌های آلمانی در سراسر خاورمیانه تبدیل شد. در این سال صادرات آلمان به ایران ۳/۵ درصد میلیارد یورو برآورد می‌شد. شایان‌ذکر است این میزان به نسبت سال ۲۰۰۰، دو برابر افزایش یافته بود. در این سال همچنین صادرات ایران به آلمان نیز به میزان ۳۵ درصد افزایش یافت. در سال ۲۰۰۵ مناسبات اقتصادی دو کشور از عمق کمتری برخوردار شد، تا آنجا که آلمان ۴/۴۲ میلیارد یورو کالا به ایران صادر نمود که رقمی معادل ۱۴/۴ درصد کل واردات به ایران است. بر اساس آمار منتشرشده از سوی اداره آمار فدرال آلمان، ارزش صادرات ایران به آلمان در سال ۲۰۰۵ برابر ۴۶ میلیون یورو و در سال ۲۰۰۶، ۴۱۶ میلیون یورو برآورد شده است. تا سال ۲۰۰۶، قبل از آنکه قطعنامه‌های

تحریمی از سوی شورای امنیت علیه ایران، موجب اختلافاتی در روابط ایران و اروپا گردد، آلمان مهم‌ترین شریک تجاری ایران و اروپا به شمار می‌رفت (کیانی و دیگران، ۱۳۹۹: ۷۴).

همکاری اقتصادی آلمان و ایران از لحاظ تجاری فعالیت‌های وسیعی دارند هرچند در حوزه انرژی آلمان وابستگی خود را به ایران بسیار کاهش داده است اما به عنوان یک منبع عظیمی از نفت و گاز به شمار می‌آید که در صورت عدم دسترسی آلمان به صادرات این منابع از روسیه می‌تواند ایران را جایگزین کند. در زمینه همکاری‌های انرژی باید گفت که سطح روابط انرژی میان دو کشور بسیار محدود است. در بخش همکاری‌های اقتصادی، میزان نفت خام صادره به آلمان در سال ۲۰۰۶ با ۵۳/۴۳ درصد کاهش نسبت به سال پیش از آن، جمعاً به ارزش ۶۴/۱۸۲ میلیون یورو برآورد گردید. در بخش گاز نیز مناسبات چندانی بین دو کشور مشاهده نمی‌شود. آلمان و ایران در رابطه با تجارت کالاهای غیرنفتی نیز بسیار فعال است (خودنگاه و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۵۰).

می‌توان بخشی از کاهش روابط تجاری ایران و آلمان را ناشی از عدم عقد قراردادهای تجاری جدید با شرکت‌های ایرانی به واسطه تحریم‌های شورای امنیت و اتحادیه اروپا از ژوئیه ۲۰۱۰ به این سو قلمداد نمود. شرکت‌های آلمانی تحت فشار فزاینده‌ای برای چشم‌پوشی از بازار ایران و به خصوص عدم مشارکت در حوزه نفت و انرژی قرار گرفته‌اند. آمریکا نیز در کاهش روابط اقتصادی بین ایران و آلمان به شکل مستقیم

مداخله کرده و با مجازات شرکت‌های آلمانی از جمله تنبیه ۹/۴ میلیارد دلاری شرکت دی اچ ال در اوت ۲۰۰۹، آن‌ها را برای خروج از بازار ایران تحت فشار گذاشته است. دولت آلمان انتقادات وارد بر خود را در زمینه افزایش صادرات به ایران طی سال‌های ۲۰۰۷ الی ۲۰۰۹ ناشی از انجام قراردادهای منعقدشده در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ می‌داند و اعلام کرده که بانک‌های آلمان از پاییز ۲۰۰۷ به این سو از پذیرش هرگونه قرارداد جدید با ایران خودداری کرده‌اند. به جز سال ۲۰۰۸ صادرات آلمان به ایران از سال ۲۰۰۵ به بعد (سال ۲۰۰۶ - ۴/۲ میلیارد یورو، سال ۲۰۰۷ - ۳/۶ میلیارد یورو، سال ۲۰۰۸ - ۳/۹ میلیارد یورو و سال ۲۰۰۹ - ۳/۷ میلیارد یورو) همواره کاهش داشته است. واردات ایران از آلمان به جز سال ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ همواره سطح نسبتاً ثابتی را (در سال ۲۰۰۶ - ۴۱۰ میلیون یورو، سال ۲۰۰۷ - ۵۸۳ میلیون یورو، سال ۲۰۰۸ - ۵۹۳ میلیون یورو و سال ۲۰۰۹ - ۵۳۷ میلیون یورو) حفظ کرده است (احمدی، ۱۳۹۰: ۲۰۵).

شایان ذکر است به واسطه تحریم‌های سازمان ملل و اتحادیه اروپا علیه ایران به علت تداوم برنامه هسته‌ای ایران، روابط اقتصادی بین دو کشور بعد از این بهبود و شکوفایی، بار دیگر رکود را تجربه نمود. هرچند همچنان آلمان یکی از صادرکنندگان برتر به ایران است. طبق آمار وزارت امور خارجه آلمان در سال ۲۰۰۹ صادرات این کشور در مقایسه با سال ۲۰۰۸، ۵/۳ درصد کاهش یافته و واردات از ایران نیز با

دبالتیک‌های روابط ایران و آلمان: تحلیلی بر تعاملات ... ۲۴۳

۱۰/۳ درصد کاهش مواجهه بوده است (کیانی و دیگران، ۱۳۹۹: ۷۴). بر اساس اطلاعات آماری برگرفته از سازمان ملل، روابط تجاری و بازرگانی ایران و آلمان را در قالب صادرات و واردات از سال ۲۰۱۱ الی ۲۰۱۷ بررسی شده است. در سال ۲۰۱۱ میزان صادرات آلمان به ایران بالغ بر ۴ میلیارد دلار و واردات آلمان از ایران حدود یک میلیارد و صد میلیون دلار برآورد شده است. در سال ۲۰۱۲، مبادلات تجاری ایران و آلمان نسبت به سال قبل کمتر شده است بدین معنی که میزان صادرات آلمان به ایران بالغ بر ۳ میلیارد دلار و واردات آلمان از ایران حدود نیم میلیون دلار برآورد شده است. قابل توجه است این مناسبات تجاری در انگلیس با ایران در سال ۲۰۱۳ نیز با شیب نزولی همراه است، با این حال میزان صادرات آلمان به ایران بالغ بر ۲,۵ میلیارد دلار تخمین زده شده است. در سال ۲۰۱۴ صادرات آلمان به ایران دوباره با یک افزایش نسبی (حدود سه میلیارد و دویست میلیون دلار) و سپس در سال ۲۰۱۵ صادرات آلمان به ایران با کاهش نسبی (حدود دو میلیارد و سیصد میلیون دلار) در این مناسبات تجاری در ارتباط با صادرات آلمان به ایران مشاهده می‌شود (UN Statistical Database, 2018).

توافق هسته‌ای بین ایران و گروه ۵+۱ موسوم به برجام را بدون اغراق باید محصول دیپلماسی فشرده و مستمر دو قدرت اصلی اروپا یعنی آلمان و فرانسه و تا حدی انگلیس دانست. برجام دگربار زمینه گشایش چشمگیر در مناسبات اقتصادی و سیاسی میان ایران و آلمان و اتحادیه

اروپا را فراهم نمود. در یک حرکت مهم و معنی‌دار در ۱۴ جولای ۲۰۱۵، زمانی که هنوز جوهر توافق هسته‌ای خشک نشده بود، وزیر وقت اقتصاد و انرژی آلمان، زیگمار گابریل به همراه یک هیئت بلندپایه تجاری وارد تهران شد. در حقیقت، آلمان را باید نخستین دولت اروپایی مشتاق به گسترش مناسبات سیاسی - اقتصادی با ایران پس از برجام تلقی نمود (Fathollah Nejad, 2018: 4).

در حوزه روابط ایران و آلمان پس از برجام، در ماه می ۲۰۱۶، بیش از ۱۰۰ شرکت آلمانی در سمینار تجارت و سرمایه‌گذاری جمهوری اسلامی ایران و آلمان مشارکت کردند. در ژوئن همان سال، ایران بدهی ۵۷۵ میلیون یورویی خود به بیمه اعتباری هرمس را که مربوط به دوران قبل از برجام بود، پرداخت نمود. در همین راستا، پنجمین اجلاس کمیسیون مشترک همکاری‌های اقتصادی بین دو کشور نیز پس از یک وقفه ۱۵ ساله با مشارکت تجاری دو کشور در تهران برگزار گردید. حجم تجارت دو کشور در این برهه از زمان با افزایش ۲۵ درصدی به بیش از ۴ میلیارد یورو رسید. در این رابطه، ایران توافقات مهمی را با شرکت‌های آلمانی «دویچه بان» جهت ساخت راه آهن، شرکت زیمنس به منظور احداث خط آهن برقی بین تهران و مشهد و راه‌اندازی قطار پرسرعت بین تهران و اصفهان، شرکت دوئر با هدف تأمین قطعات خودرو، غول اقتصادی دایملر، بانک DZ، شرکت بیمه آلیانس و شرکت صنایع شیمیایی BASF، دویچه تله کام و... به امضا رسانید. در حقیقت،

دبالتیک‌های روابط ایران و آلمان: تحلیلی بر تعاملات ... ۲۴۵

حضور پرقدرت شرکت‌های آلمانی و دیدارهای مکرر و معنی‌دار هیئت‌های سیاسی و تجاری این کشور با مقامات ایرانی نشان از آن داشت که آلمان بیش از هر کشور دیگر اروپایی قصد و اراده سیاسی لازم را جهت باز پس گرفتن موقعیت خود به عنوان اولین شریک تجاری ایران دارد (Ewing and Reed, 2018).

بر اساس نشریه پیچیدگی اقتصاد^۱ برگرفته از اطلاعات آماری بین‌المللی تجاری سازمان ملل ارزش تجاری روند مناسبات اقتصادی ایران - آلمان طی سال‌های ۲۰۱۸ الی ۲۰۲۱ بررسی شده است. در سال ۲۰۱۸ ارزش تجاری آلمان و ایران با نوساناتی (حدود ۴۰۰-۵۰۰ میلیون دلار) برآورد شده و سیر نزولی را طی می‌کند. در سال ۲۰۱۹ به تدریج، ارزش تجاری و بازرگانی آلمان-ایران دوباره طی نوساناتی (مرز صد میلیون دلار) کاهش یافته است. در سال ۲۰۲۰، کاهش مبادلات تجاری (ارزش تجاری آلمان به ایران) با نوساناتی حداکثر حدود ۲۰۰ میلیون دلار و حداقل ارزش تجاری ۱۱۰ میلیون دلار همراه است. از سال ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱ ارزش مبادلات تجاری ایران و آلمان بین ۱۰۰-۲۰۰ میلیون دلار متغیر است و مبالغ پایین تجاری خود را تجربه می‌کند (Obsevatry of Economic Complexity, 2021).

با این حال، طبق گزارش اتاق بازرگانی ایران و آلمان، با خروج آمریکا از توافق هسته‌ای در ماه می ۲۰۱۸ و بازگشت عملی تحریم‌های

^۱Obsevatry of Economic Complexity

بین‌المللی علیه اقتصاد ایران، چشم‌انداز روشنی که در مناسبات اقتصادی ایران و آلمان و اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۷ حادث شده بود به یک‌باره رخت بست، به نحوی که در پایان سال ۲۰۲۰ حجم تجارت خارجی میان ایران و اتحادیه اروپا به نسبت سال ۲۰۱۷، ۷۸ درصد کاهش یافت. مع‌الوصف، آلمان حتی در اوج تحریم‌های آمریکا، اولین کشور اروپایی بوده است که بیشترین مناسبات تجاری را با ایران داشته است، به نحوی که حجم تجارت میان دو کشور در سال ۲۰۲۰ به ۸/۱ میلیارد یورو رسید. با این حال، طبق گزارش اتاق بازرگانی ایران و آلمان، با خروج آمریکا از توافق هسته‌ای در ماه می ۲۰۱۸ و بازگشت عملی تحریم‌های بین‌المللی علیه اقتصاد ایران، چشم‌انداز روشنی که در مناسبات اقتصادی ایران و آلمان و اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۷ حادث شده بود به یک‌باره رخت بست، به نحوی که در پایان سال ۲۰۲۰ حجم تجارت خارجی میان ایران و اتحادیه اروپا به نسبت سال ۲۰۱۷، ۷۸ درصد کاهش یافت. آلمان حتی در اوج تحریم‌های آمریکا، اولین کشور اروپایی بوده است که بیشترین مناسبات تجاری را با ایران داشته است، به نحوی که حجم تجارت میان دو کشور در سال ۲۰۲۰ به ۸/۱ میلیارد یورو رسید (AHK, 2021).

تجارت کلی بین ایران و کشورهای اروپایی طی هفت ماه اول سال ۲۰۲۰ به میزان ۹٪ به ۲/۶۴ میلیارد یورو کاهش یافت که ۱/۰۸ میلیارد یورو آن مربوط به روابط اقتصادی بین ایران و آلمان بود. آلمان سال

دبالکتیک‌های روابط ایران و آلمان: تحلیلی بر تعاملات ... ۲۴۷

۲۰۲۰ بیشترین حجم تجارت با ایران را در میان ۲۷ عضو اتحادیه اروپا داشت که ۴۱٪ مبادلات ایران با این بلوک است. آلمان همچنین بیشترین رشد تجارت با ایران را در میان کشورهای اروپایی در این دوره سال به سال با ۱۵٪ ثبت کرده است (TRIBUNE, Domestic economy) (2022:).

علیرغم دیدگاه‌های مثبت در دو کشور نسبت به اقتصاد یکدیگر و پتانسیل‌های نهفته در همکاری‌های نزدیک‌تر اقتصادی برای روابط اقتصادی نهادسازی نشده و تأثیر تحولات سیاسی و فشارهای آمریکا بر این روابط بسیار بوده است. بدون تردید کاهش روابط اقتصادی تأثیر بسزایی در کاهش مناسبات دو کشور دارد.

سیاست آلمان در قبال ایران در سطح اتحادیه اروپایی

آلمان مهم‌ترین کشور اروپایی است که خواهان تحمیل اولویت‌های اقتصادی بر دیگر اعضای اتحادیه اروپا است. به عنوان نمونه آلمان به جای گردن نهادن به افزایش سطح دستمزدها و نرخ تورم که می‌تواند مزیت جهانی کالاهای این کشور را به مخاطره اندازد، خواهان کنترل قیمت‌ها در ناحیه یورو است، تا آنجا که این سیاست با تضعیف توان اقتصادی کشورهای نه چندان قدرتمند عضو اتحادیه، همبستگی فراگیر اروپایی را به مخاطره انداخت (Kundnani,2011:41). کشور ایران به دلایل استراتژیک و اقتصادی برای آلمان یکی از شرکای کلیدی در خاورمیانه است و بعد از عربستان و امارات در رتبه سوم در این منطقه

قرار دارد. این در حالی است که برلین موقعیت اقتصادی و سیاسی خود را از سال ۱۹۹۰ بنا نموده است. از میان کشورهای اتحادیه اروپا، آلمان بیشترین روابط را با ایران دارد. به نظر می‌رسد شبکه‌ی گسترده‌ای از ارتباطات فرهنگی، سیاسی و اقتصادی از دهه ۱۹۵۰ بین دو کشور توسعه یافته است (Gotkowska, 2009: 1). مفهوم قدرت ژئواکونومیک به خوبی می‌تواند سیاست آلمان در اتحادیه اروپا را تحلیل کند. بدین معنا که آلمان مانند گذشته در پی افزایش قدرت و نفوذ خود در اروپا و کسب رهبری در این قاره است، لیکن جلوه این رهبری طلبی، نه سیاسی - نظامی بلکه تجاری مالی است. از این رو آلمان از این طریق بهتر می‌تواند بر قریند سیاست گذاری خارجی اتحادیه اروپا تأثیرگذار باشد. در سطح بین‌المللی نیز آلمان سعی کرده است تا نقشی فعال در سیاست بین‌المللی ایفا نموده و از وضعیت یک قدرت اقتصادی صرف خارج شود. زیرا این کشور مشارکت پررنگ در سیاست بین‌المللی را مکمل توسعه منافع اقتصادی خود می‌داند (Genkowska, 2009: 3).

بعد از وقوع انقلاب در ایران در فوریه ۱۹۷۹ و تنش آلود شدن روابط این کشور با غرب، آلمان تلاش نمود تا به روابط ویژه خود با ایران این بار با شکل و شمایل جدیدی ادامه دهد. در حقیقت، بنیاد سیاست خارجی آلمان در طول ۴۰ سالی که از حیات جمهوری اسلامی ایران می‌گذرد بر میانجی‌گری میان ایران و غرب استوار بوده است. این الگوی عملی سیاست خارجی آلمان را می‌توان در خلال بحران گروگان‌گیری

کارکنان سفارت آمریکا در تهران، تلاش برای خاتمه دادن به جنگ ایران و عراق، مذاکره برای آزادسازی گروگان‌های اروپایی در لبنان از طریق ایران، توسعه بخشیدن به روابط اتحادیه اروپا و ایران در قالب گفت‌وگوهای انتقادی و سازنده و بالاخره مشارکت فعال در مذاکرات هسته‌ای گروه ۱+۵ با ایران با هدف دست یافتن به یک توافق، مشاهده نمود. تقریباً می‌توان گفت حجم ملاقات، گفت‌وگوها و روابط اقتصادی، سیاسی و اطلاعاتی گسترده‌ای که در سال‌های اولیه دهه ۱۹۹۰ بین دو آلمان و ایران شکل گرفت، در تاریخ روابط دو کشور بعد از انقلاب ایران بی‌نظیر بوده است. ایران در سرعت بخشیدن برای گسترش روابط با آلمان که به نظر می‌رسید اولویت اول این کشور در جمع‌دول اروپایی بود، می‌کوشید تا هم نیازهای اقتصادی خود را برطرف کند و هم از این کشور جهت تأثیرگذاری بر اتحادیه اروپا به‌منظور فاصله‌گیری این اتحادیه از آمریکا بهره‌جوید. روندهای سه دهه اخیر نشان داد که این تفکر توانسته است تا اندازه‌ای این نیت سیاسی ایران را پاسخ دهد. یوشکا فیشر، وزیر خارجه وقت آلمان در کتاب خاطرات خود گفته بود که در طول مذاکرات اتمی میان ایران و تروئیکای اروپا، ایران مدام پی‌شکاف افکنی میان اروپا و آمریکا بوده است. اما شاید مهم‌ترین اقدام سیاسی آلمان در تحکیم روابط اروپا با ایران، ابتکار این کشور در پایه‌گذاری گفت‌وگوهای انتقادی با ایران باشد. در حقیقت، آلمانی‌ها با گنجاندن گفت‌وگوهای انتقادی با ایران در بیانیه اجلاس سران

ادینبورگ در دسامبر ۱۹۹۲، چارچوب نوینی به روابط ایران و آلمان دادند. برداشت این است که افزودن وجه انتقادی به این گفت‌وگوها، تلاشی برای راضی نگه‌داشتن مخالفان سیاست تعامل با ایران باشد. ایران و اتحادیه اروپا توافق کردند تا در چند محور کلیدی با یکدیگر گفت‌وگو کنند: حقوق بشر، فتوای آیت‌الله خمینی در مورد سلمان رشدی، تروریسم، مخالفت ایران با روند صلح خاورمیانه و مساله دستیابی ایران به تسلیحات کشتار جمعی (Kiani, 2002).

ترور رهبران کرد ایرانی در میکونوس، دستگیری و محاکمه شهروندان آلمانی در ایران، دستگیری فرج سرکوهی به اتهام جاسوسی برای آلمان و حکم دادگاه برلین در قضیه میکونوس و صدور رأی علیه برخی مقامات ایرانی در سال ۱۹۹۷ باعث سردی روابط طرفین گردید. دادگاه برلین تائید کرد که دولت ایران در این اقدام تروریستی درگیر بوده و نهایتاً دولت آلمان گفتگوی خود با ایران را پایان یافته تلقی کرد (فلاحی، ۱۳۸۲: ۲۸). پس از به قدرت رسیدن شرودر در آلمان (۱۹۹۸ تا ۲۰۰۵) با توجه به رویه مستقلی که دولت آلمان در سیاست خارجی در پیش گرفت، فضای جدیدی را در مناسبات آلمان با ایران به وجود آورد. گرچه در این دوران برخی اتفاقات از جمله دستگیری هلموت هوفر، بازرگان آلمانی در ایران به جرم جاسوسی و نیز برگزاری کنفرانس برلین توسط هاینریش بل و دعوت از اپوزیسیون ایرانی در آن، چالش‌هایی را در روابط دو کشور به وجود آورد اما افزایش حجم

مبادلات تجاری و اقتصادی و مراودات سیاسی بین دو کشور سرفصل جدیدی را در این زمینه موجب گردیده تا آنجا که اوج این مساله در دعوت خاتمی از سوی شرودر جهت دیدار از آلمان اتفاق افتاد و برای اولین بار از پیروزی انقلاب، یک مسئول ایرانی در این سطح از آلمان بازدید نمود. پیروزی اصلاح‌طلبان در انتخابات ایران و روی کار آمدن دولت خاتمی، طرح گفتگوهای تمدن‌ها، تنش‌زدایی در روابط خارجی (تبدیل شدن ایران به مهم‌ترین بازار شرکت‌های آلمانی) و گفتگوهای فراگیر و سازنده بین ایران و اتحادیه اروپا سیر اتفاقات تأثیرگذار بین مناسبات دو کشور بود. قابل ذکر است گفتگوهای فراگیر و سازنده بین ایران و اتحادیه اروپا از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۲ یازده دور از این گفتگوها انجام شد (خالوزاده، ۱۳۸۳، ۲۷۱).

آلمان می‌کوشد تا با تکیه بر وزنه‌ی اقتصادی و دیپلماتیک خود در عرصه تعاملات جهانی، به جمع اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد با شرایط برابر بپیوندد. از نظر برلین اعمال یک سیاست جهانی مبتنی بر اصل چندجانبه‌گرایی بدون عضویت دائم در شورای امنیت نمی‌تواند منتج به نتایج دلخواه گردد. همچنین برلین خواهان پذیرش مسئولیت‌های بین‌المللی بیشتر و مشارکت فعالانه‌تر در عرصه تصمیم‌گیری‌های بین‌المللی است. حضور فزاینده این کشور در قاره آسیا و جهان عرب، نقش فعال در مذاکرات هسته‌ای ایران، تلاش جهت برقراری روابط ویژه با روسیه، حمایت جدی از گسترش اتحادیه اروپا

به سمت دول اروپای شرقی در عین جلوگیری از بروز اختلال در روند همگرایی اروپایی نمونه‌هایی از مساعی آلمان در این زمینه است (ثقفی عامری، ۱۳۸۵: ۳-۶) اگرچه منافع آلمان ایجاب می‌کند تا به صورت فردی در تحولات منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای نقش آفرینی کند، اما در اغلب موارد سیاست‌های خود را در چارچوب رفتارهای گروهی اتحادیه اروپایی تنظیم می‌نماید. بنابراین نمی‌توان برای سیاست خارجی آلمان نقش جداگانه کشوری از اتحادیه اروپا در نظر گرفت. با طرح ابتکاری مذاکرات هسته‌ای با ایران و تشکیل تروئیکای اروپایی (آلمان، فرانسه و انگلیس)، آلمان تلاش کرد از نظامی شدن موضوع جلوگیری کند. آلمان به عنوان یک کشور غیرهسته‌ای در جمع سه کشور اروپایی که دو عضو دیگر از کشورهای هسته‌ای محسوب می‌شوند چهره‌ای متمایز دارد (شیرازی، ۱۳۹۲: ۶).

خاتمه جنگ سرد در ابتدای دهه ۱۹۹۰ حال دو پیام ژئوپلیتیکی برای آلمان بود. الف) فروپاشی شوروی و گشوده شدن فضای ژئوپلیتیکی شرق و مرکز اروپا برای آلمان و ب) بازگشت نیمه جدا شده به پیکر اصلی و تشکیل آلمان متحد با جمعیتی برابر با ۸۰ میلیون نفر. آلمان با بلوغ ژئوپلیتیکی خود در محیط بین‌المللی جدید تصمیم گرفت تا در مقام قدرتی بزرگ اما با مختصات متفاوت ظاهر شود. بدین معنا که افزایش قدرت آن کشور نباید به رشد تمایلات تجدیدنظرطلبانه و نظامی تبدیل شود. در نتیجه نسل جدید رهبران آلمان تصمیم گیرند تا تصویر

متفاوتی از آلمان ارائه دهند. نخست آنکه آلمان دیگر تابع امنیتی آلمان نیست و می‌کوشد تا برای خود در عرصه سیاست خارجی از یک دستور کار مستقل بهره‌مند شود. طراحی گفت‌وگوهای انتقادی با ایران از جانب اتحادیه اروپا در دهه ۱۹۹۰ و میانجی‌گری در مذاکرات اتمی در قالب ۱+۵ با ایران، مشارکت در قالب اتحادیه اروپا در فرایند صلح خاورمیانه در چارچوب گروه چهارجانبه موسوم به کوارتت (مرکب از آمریکا، روسیه، اتحادیه اروپا و سازمان ملل)، رأی منفی به پیشنهاد آمریکا در ماجرای حمله آن کشور به عراق در سال ۲۰۰۳ نشان از خیزهای ژئوپلیتیکی این کشور دارد، خیزهایی که نه در راستای نظامی‌گری بلکه در قالب مفاهیمی چون چندجانبه‌گرایی و مسئولیت‌گرایی بین‌المللی تعبیر می‌شوند. دوم، از آنجا که افزایش قدرت آلمان پس از وحدت دوباره، به هراس سنتی اروپایی‌ها از آن کشور دامن می‌زند، این کشور تصمیم گرفت تا تصویر جدید خود را جایگزین آن کلیشه نماید. به گفته یوشکا فیشر، وزیر امور خارجه اسبق آلمان در دوره صدراعظمی شرودر در فاصله ۱۹۹۶-۲۰۰۴، آلمان را همسایگانش گوریلی می‌بینند که حتی وقتی آرام در گوشه‌ای نشسته است باز از آن می‌هراسند (Rudolf, 2004:6).

با به قدرت رسیدن اصولگرایان با ریاست جمهوری محمود احمدی‌نژاد در سال ۲۰۰۵ در ایران دوران سردی روابط با اتحادیه اروپا آغاز شد که تا سال ۲۰۱۳ در قالب دولت نهم و دهم ادامه داشت. با

انتخاب احمدی نژاد به عنوان رئیس جمهور (۲۰۱۳-۲۰۰۵) و خط مشی سخت و ستیزه جویانه اش نسبت به برنامه هسته ای ایران روابط ایران با اتحادیه اروپا دچار تنش بیشتری شد (Parsi, 2016). قابل ذکر است سخنرانی های احمدی نژاد در قالب تداوم فعالیت هسته ای، انکار مکرر هولوکاست و محو اسرائیل با واکنش های انتقادی شدیدی از سوی اروپا همراه بود و تأثیری مخرب در سیاست خارجی ایران به جای گذاشت و متأسفانه ایران با واکنش هایی از سوی اتحادیه اروپا روبرو شد که در این پژوهش به چندین مورد اشاره می شود. در این راستا وزیر خارجه آلمان، فرانک والتر اشتینمر اظهارات احمدی نژاد را غیرقابل قبول و شوک آور خواند (New York Times, 2005).

پس از خروج آمریکا از برجام، اروپایی ها مکرراً اعلام کردند قصد حمایت از برجام را داشته و تمام تلاش خود را در به حداقل رساندن آثار تحریم های آمریکا علیه ایران خواهند کرد. پس از گذشت مدتی طولانی سازوکار مالی اروپایی با ایران برای ادامه مبادلات تجاری ژانویه ۲۰۱۹، راه اندازی شد. تروئیکای اروپایی (آلمان، فرانسه و انگلیس) اعلام کرد نام سازوکار اعلامی اینستکس^۱ به معنای ابزاری برای حمایت از تبادلات تجاری است. این ابزار حمایت از مبادلات تجاری (اینستکس) در فرانسه ثبت و مدیریت آن را پرشیر آلمانی با سابقه طولانی مدیریت در کامرز بانک بر عهده گرفت. در این سازوکار مبادلات با یورو انجام خواهد

^۱INSTEX, Instrument in Support of Trade Exchange

شد اما ایران پولی دریافت نمی‌کند، بلکه نفت را به کشورهای اروپایی می‌دهد و در مقابل از آن‌ها اقلام مورد نیاز خود را دریافت می‌کند. اینستکس دو شعبه در ایران و اروپا خواهد داشت و قرار است به عنوان یک نهاد واسط برای تسویه حساب شرکت‌های بدهکار و بستانکار در دو طرف عمل کند. همان‌طور که سه کشور اروپایی به صراحت گفته‌اند کالاهای وارداتی فقط شامل اقلام دارویی و غذایی می‌شود که شامل تحریم‌های آمریکا نیست و با ابزار اینستکس نمی‌توان هر کالایی را از اروپا وارد کرد (روزنامه مشرق، ۱۳۹۷).

در این راستا، آلمان به عنوان یکی از بازیگران اصلی اعضای اتحادیه اروپا نقش فعالی متقاعد کردن دو طرف بحران ایران و آمریکا بر سر نشستن میز مذاکرات هسته‌ای که منجر به توافق برجام شد، ایفا نمود. با خروج یک‌جانبه آمریکا از توافق برجام، آلمان در کنار متحدان اروپایی خود تمام تلاش‌های دیپلماتیک خود را به کار گرفت تا از سطح تنش‌ها کاسته و مانع از تحقق استراتژی فشار حداکثری دولت ترامپ علیه ایران شود. یکی دیگر از تلاش‌های آلمان در سطح اتحادیه اروپا ابتکار اینستکس برای رفع اقتصادی تحریم‌های آمریکا علیه بود ایران بود. به علاوه، سفیر سابق و ایراندوست آلمان در ایران مسئول صندوق اینستکس گردید که بلافاصله پس از مصاحبه جنجالی وی با یک رادیوی اینترنتی در دفاع از سیاست منطقه‌ای و موشکی ایران، آلمان مجبور شد تا وی را از این سمت درست یک روز مانده به اجرای کار

بردارند. همچنین واکنش آلمان در سطح اتحادیه اروپا در توقیف نفت کش گریس ۱ در آب‌های مدیترانه و نفت کش انگلیسی استنا ایمپرو، نسبت به اقدام دولت ایران برای انگلیس دور از انتظار و دلسرد کننده بود. با آنکه دولت آلمان این اقدام ایران را خواند و خواستار آزادسازی هرچه سریع‌تر نفت کش مورد نظر گردید اما حاضر نشد به تقاضای سخت‌گیرانه‌تر آمریکا و انگلیس در ایجاد یک ائتلاف دریایی پاسخ مثبت دهد و در عوض از ایده یک ائتلاف اروپایی برای حفاظت از کشتی‌های بین‌المللی در حال عبور از تنگه هرمز که تحت حفاظت ایران قرار داشت، حمایت نمود. به نظر می‌رسد سیاست خارجی آلمان در قبال ایران علاوه بر سیاست دوجانبه در راستای سیاست متحدان کشورهای اروپایی تعریف شده است.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، هدف بر آن بوده است که سیاست خارجی آلمان در قبال ایران از منظر سیاسی و اقتصادی، از دوران انقلاب اسلامی تا به امروز مورد بررسی قرار گیرد. آلمان، یکی از معدود کشورهای اروپایی است که در حافظه تاریخی ایران، همچنان از تصویری روشن و درخشان در عرصه سیاست خارجی برخوردار است؛ این تصویر از اواخر دوران قاجار تا پایان حکومت پهلوی در ذهن ایرانیان ثبت شده است. آلمان در میان کشورهای اروپایی، نخستین کشوری بود که مانع از انسداد دیپلماتیک غرب با ایران شد و وزیر خارجه‌اش را به‌عنوان نخستین مقام

ارشد اروپایی به تهران فرستاد تا راه را برای سایر کشورهای اروپایی هموار کند. شاید یکی از برجسته‌ترین اقدامات سیاسی آلمان در تقویت روابط اروپا با ایران، ابتکار این کشور در آغاز گفت‌وگوهای انتقادی و جامع با ایران بود. محورهای اصلی این گفتگوها، حقوق بشر، فتوای حکم ارتداد سلمان رشدی، تروریسم، مخالفت ایران با روند صلح خاورمیانه و موضوع دستیابی ایران به تسلیحات کشتار جمعی بود. با قرار گرفتن مذاکرات هسته‌ای ایران در صدر دستور کار اتحادیه اروپا از سال ۲۰۰۳، این مساله عملاً موجب شد روابط تهران و برلین به حاشیه برود. به نظر می‌رسد حوزه فعالیت‌های آلمان در خلیج فارس محدود است و سیاست این کشور در رابطه با کشورهای منطقه عمدتاً ماهیتی تجاری دارد. آلمان در جنگ‌های خلیج فارس تحت رهبری آمریکا، در عملیات یکجانب‌های که بدون مجوز شورای امنیت برای نابودی تأسیسات نظامی عراق انجام شد، شرکت نکرد. تا سال ۲۰۰۵، سیاست کشورهای اتحادیه اروپا، از جمله آلمان، در قبال ایران بر اساس روابط حسنه و مبتنی بر همکاری‌های سیاسی و اقتصادی طراحی شده بود. سیاست آلمان در همکاری با ایران، برخلاف سیاست انزوای ایران که از سوی آمریکا پیشنهاد شده بود، اتخاذ شد. آمریکا قصد داشت با گسترش تحریم‌ها علیه ایران، ائتلافی از کشورهای اروپایی را برای پیروی از این استراتژی بسیج کند. با افزایش تنش‌ها در خصوص برنامه هسته‌ای ایران، سیاست گفت‌وگوهای گروه اروپایی تروئیکا (آلمان، فرانسه و بریتانیا) با

چالش‌هایی مواجه شد. به تدریج، آلمان از تحمیل تحریم‌های شورای امنیت علیه ایران در قالب گروه ۵+۱ حمایت کرد و حتی گسترش تحریم‌های اتحادیه اروپا را تأیید نمود. در این راستا، می‌توان سیاست دوگانه‌ای را که دولت مرکل در قبال ایران اتخاذ کرد، تحلیل کرد؛ از یک‌سو، منافع استراتژیک و اقتصادی آلمان ایجاب می‌کرد که روابط نزدیکی با ایران برقرار شود.

پس از روی کار آمدن دولت جدید آلمان تحت رهبری اولاف شولتس، تحولات جدیدی در سیاست‌های این کشور نسبت به ایران رقم خورد. در دوران صدارت آنگلا مرکل، سیاست‌های آلمان نسبت به ایران تا حد زیادی محافظه کارانه و متعادل بود و برلین سعی داشت به عنوان میانجی در مذاکرات هسته‌ای میان ایران و گروه ۵+۱ عمل کند و روابط اقتصادی خود را در چارچوب برجام حفظ کند. اما با تغییر رهبری در آلمان، دولت شولتس با چالش‌های جدیدی مواجه شد که به شکل معناداری بر روابط ایران و آلمان تأثیر گذاشت. در این دوران، جنگ اوکراین به‌عنوان یک بحران جهانی، فشار سنگینی به سیاستمداران آلمانی وارد آورد. در این راستا، آلمان به‌ویژه تحت رهبری شولتس، در تلاش بود تا توازن دقیقی میان حمایت از سیاست‌های ایالات متحده و اتحادیه اروپا در قبال روسیه و حفظ روابط تجاری با ایران برقرار کند. تحریم‌های فزاینده علیه روسیه و تغییرات عمده در سیاست انرژی، که آلمان را به جست‌وجوی منابع انرژی غیر روسی واداشت، روابط

اقتصادی این کشور با ایران را تحت تأثیر قرار داد. هم‌زمان با این تحولات، جنگ غزه و بحران انسانی ناشی از آن، آلمان را واداشت تا در سیاست‌گذاری‌های خود نسبت به ایران احتیاط بیشتری نشان دهد، زیرا بحران غزه می‌توانست بر روابط آلمان با اسرائیل و کشورهای عربی تأثیرات منفی به همراه داشته باشد. علاوه بر این، تعطیلی مرکز اسلامی هامبورگ که در دوران مرکز به‌طور مستقیم تحت نظارت دولت آلمان بود، در دولت شولتس به موضوعی جنجالی تبدیل شد. این اقدام، که در پی تنش‌های سیاسی میان ایران و آلمان صورت گرفت، بر پیچیدگی روابط دو کشور افزوده است. مرکز اسلامی هامبورگ که به عنوان یکی از نهادهای معتبر اسلامی در آلمان شناخته می‌شد، در شرایطی تعطیل شد که تنش‌های دیپلماتیک و امنیتی میان دو کشور در حال تشدید بود. این حرکت نشان‌دهنده تغییراتی در نگرش آلمان به ایران است، نگرشی که حالا بیش از پیش تحت تأثیر ملاحظات امنیتی داخلی و سیاست‌های کلان اتحادیه اروپا قرار گرفته است.

این تحولات، به‌ویژه پس از خروج بریتانیا از اتحادیه اروپا، نشان می‌دهند که آلمان به‌عنوان کشوری با تاریخچه‌ای طولانی از روابط اقتصادی و دیپلماتیک با ایران، در دوران پس از مرکز و تحت رهبری شولتس، نیازمند بازنگری در سیاست‌های خود است. دولت شولتس به خوبی آگاه است که باید میان منافع اقتصادی خود و ملاحظات امنیتی و ژئوپلیتیکی منطقه‌ای تعادلی دقیق برقرار کند. سیاست‌های آلمان در قبال

ایران، به‌ویژه در زمینه هسته‌ای، همچنان بر اساس همان اصل «تغییر از طریق تعامل» ادامه یافته است، اما با پیچیدگی‌های جدید جهانی که پس از جنگ اوکراین و بحران‌های خاورمیانه ظهور کرده‌اند، آلمان در اثر فشارهای آمریکا و غرب، نقش خود را به عنوان یک قدرت جهانی با دقت بیشتری ایفا خواهد کرد. بدین ترتیب، روابط ایران و آلمان در دوران پس از مرکل، از یک سو تحت تأثیر سیاست‌های جهانی و تغییرات منطقه‌ای قرار گرفته و از سوی دیگر، به دلیل چالش‌های داخلی و تحولات اقتصادی و سیاسی، به پیچیدگی‌های بیشتری دچار شده است. در این شرایط، آلمان دیگر نمی‌تواند نقش خود را صرفاً به عنوان یک میانجی در مذاکرات هسته‌ای ایفا کند، بلکه در چارچوب تحولات جهانی و منطقه‌ای جدید، به بازنگری عمیق‌تری در سیاست‌های خود نسبت به ایران خواهد پرداخت.

منابع

- آقایی، داوود (۱۳۸۶). *اتحادیه اروپا و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. انتشارات سرای عدالت.
- ابوالحسن شیرازی، حبیب‌الله. (۱۳۹۲). *مطالعه تطبیقی سیاست خارجی آلمان در دوران شرودر و مرکل در قبال جمهوری اسلامی ایران*.
- احمدی لفورکی، بهزاد (۱۳۹۴). *آلمان فدرال: سیاست خارجی، سیاست خاورمیانه‌ای و سیاست در قبال ایران*. موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر
- احمدی لفورکی، بهزاد، (۱۳۹۰). *آلمان: دوست نیمه‌راه و چشم‌انداز پیش رو، کتاب اروپا (۱۰)*: ویژه روابط ایران و اتحادیه اروپا، تهران، انتشارات ابرار معاصر تهران
- خالوزاده، سعید. (۱۳۹۰). *نقش آفرینی اتحادیه اروپا در پرونده هسته‌ای ایران*. تهران، انتشارات موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- خالوزاده، سعید. (۱۳۹۱). *موانع و چالش‌های فراروی روابط جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اروپایی*. سیاست خارجی، شماره ۱.
- خودنگاه، فرانک و کیانی، داوود و جاودانی مقدم، مهدی. (۱۳۹۹). *برگرفته از رساله دکتری با عنوان بررسی تطبیقی نقش آلمان و انگلیس بر سیاست خارجی اتحادیه اروپا در قبال ایران*. واحد علوم و تحقیقات قم. تابستان ۹۹.
- شیرزادی. (۱۳۸۲). *اولویت‌های بین‌المللی انگلیس: راهبرد ده‌ساله وزارت امور خارجه*. سیاست خارجی، سال هفدهم، شماره ۴.
- کیانی، داوود. (۱۳۹۱). *سیاست خارجی آلمان در ژئوپلیتیک نوین بین‌المللی*. *روابط خارجی*، سال چهارم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۱.

کیانی، داوود (۱۳۹۲)، مثلث روابط میان ایران، آلمان و اتحادیه اروپا، *روابط خارجی*، شماره ۳، پاییز.

کیانی، داوود، خودنگاه، فرانک و جاودانی مقدم، مهدی (۱۳۹۹)، ایران و سیاست موازنه گرای آلمان، *مطالعات روابط بین‌الملل*، شماره ۵۱، پاییز ۱۳۹۹. گلشن‌پژوه، محمودرضا. (۱۳۹۱). *ارزیابی تأثیر متغیر حقوق بشر در روابط جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اروپا در ایران و اتحادیه اروپا: تجارب و چشم‌اندازها* جلد ۱. تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.

موسویان، سیدحسین (۱۳۸۵). *چالش‌های روابط ایران و غرب؛ بررسی روابط ایران و آلمان*، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.

References

Anderson, J. (1995). The State of European Union. *World Politics*, Vol. 47, No.1

Bertram, Christoph, (2008), *Partner, Nicht Geger Fur eine andere Ian-Politik* [Ally, Not Adversary. In Favor of another Policy towards Iran] (Berlin: Korber-Stiftung), 11.

Brattberg, Erik, and Erik Brattberg. 2020. *The E3, the EU, and the Post-Brexit Diplomatic Landscape*. *Carnegie Endowment for Inter-National Peace*. <https://carnegieendowment.org/2020/06/18/e3-eu-and-post-brexit-diplomatic-landscape-pub-82095>. Accessed September 8.

Castiglioni, Claudia (2015), The EEC and Iran: From the Revolution of 1979 to the Lauch of the Critical Dialogue in 1992, *Journal of European Integration History*, 21(1).

E Mix, Derek & Katzman, Kenneth (2018). *Iran policy and the European Union*. Washington, D.C.: Congressional Research Service.

European Parliament (2020), *State of Play of EU-Iran Relations and the Future of the JCPOA*, Policy Department for External Relations European Parliament (2020), State of Play of EU-Iran Relations and the Future of the JCPOA.

Fathollah Nejad, Ali(2018), *Europe and the Future of Iran Policy: Dealing with a Dual Crisis*, Brookings Doha Center, Policy Briefing, October

GASKARTH, JAMIE & KAI OPPERMAN (2019). *Clashing Traditions: German Foreign Policy in a New Era*. International Studies Perspectives (2019) 0, 1–22. Available at: <https://academic.oup.com/isp/advance-article/doi/10.1093/isp/ekz017/5581524>

Gaskarth, Jamie and kai Oppermann (2021). Clashing traditions: German Foreign Policy in the new era. *International Studies Perspectives*, Volume 22, Issue 1

Gotkowska, Justyna. (2009). *Dilemma in the German Policy towards Iran*. CES COMMENTARY, Center for Eastern Studies, issue 27, 12.8.2009.

Hilgers, Gert (2019), *Why Germany resoundingly rejected joining a US-led mission against Iran*,

<http://www.google.com/amp/s/www.nytimes.com/2018/05/09/business/iran-nuclear-trump-buinese-europe.amp.html>

Kiani, Davood (2012), *Iran and Germany New Geopolitics*" Iranian Journal of Foreign Affairs, autumn.

IRANIAN REVIEW OF FOREIGN AFFAIRS 3 (311), 115-143.

Kiani, Daoud (2012), the triangle of relations between Iran, Germany and the European Union, *Foreign Relations Quarterly*, No. 3, Fall. [In Persian]

Kiani, Daoud, Khodnagh, Frank and Javadani Moghadam, Mehdi (2019), Iran and Germany's balancing policy, *International Relations Studies Quarterly*, No. 51. [In Persian]

Klusener, Edgar. (2021). *Representing Iran in East Germany*. Bloomsbury Publishing.

Kuntzel, Matthias (2014), Hidden Diplomacy: The German- American Dispute over Iran, *American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*, 36:4

Kuntzel, Matthias. D (2012). *Ie Deutschen und der Iran. Geschichte und Gegenwart einer verhlIngnisvollen Freundschaft*, wjs publishing, Berlin.

Kuntzel, Matthias (2014), *Germany and Iran: From the Aryan Axis to the Nuclear Threshold*, Telos Press, New York.

Mix, Drek E, Krnneth Katzman (2017). *Iran Policy and European Union*. Available at: <https://fas.org/sgp/crs/row/IN10656.pdf>

Mousavian, Seyyed Housein, (2008), *Irna-Europe Revolutions*, Roudlege, New York.

Mousaviyan, Seyyed Hossein (2006), *Challenges of relations between Iran and the West; A study of Iran-*

Germany relations, Tehran: Strategic Research Center. [In Persian]

Perthes, Volker. (2004). *Germany and the Gulf: on the way to a policy*. Workshop of international Interests in the Gulf: Policy Implications for the GCC Members, Abu Dhabi, Emirates Center for Strategic Studies. 15/16 March 2004.

Parthes, Volker, (2008), *Irna-Eine Polistische Herausforderung* [Iran-A Political Challenge] (Fankfort: M. Suhrkamp), 110.

Radosław, Fiedler (2018). *Iran and the European Union after the Nuclear Deal*. Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Centre for European Studies, Iasi, Vol. 10, Iss. 3.

Reuters. (2022). Germany tightens entry restrictions on Iran over rights situation. October 26, 2022

Rosenau, J (1997) *Along the Domestic for Frontier, Exploring Governance in a Turbulent World*, Cambridge, University Press.

Rossi, E. and Spinelli, A. (2006) For a Free and United Europe: A Draft Manifesto in Eilstrup- Sangiovanni, M.(ed) *Debates on European Integration*, Basingstolce, Palgrave Macmillan.

Ruggie, J., Katzenstein, P., Keohane, R., and Schmitter, P. (2005), Transformation in World Politics: The Intellectual Contributions of Ernst B. Haas, *Annual Review of Political Science*, 8/1. www.princeton.edu.

Taylor, P. (2008), *The End of European Integration: Anti Europeanism Examined*, London, Routledge

Europa ist auch von einem nuclear bewaffneten Iran nicht bedroht [Even a Nuclear – Armed Iran Does Not Threaten Europe], EurasischesMagazine, April 30.

EU Approach towards IRAN, European Parliament resolution: 10 March 2011:
[www.europarl.europa.eu/sides/getdoc.do?type=P7_TA\(2016\)0096](http://www.europarl.europa.eu/sides/getdoc.do?type=P7_TA(2016)0096)

Motion for a Resolution 6 Feb.2006:
www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B6-2006-0106+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN

European Parliament resolution of 31 January 2008 on Iran: www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0031+0+DOC+XML+V0//EN
[europa.eu/doceo/document/P8_TA\(2016\)0402](http://europa.eu/doceo/document/P8_TA(2016)0402)
www.nytimes.com/archieve/2005

*Declaration by the presidency on the behalf of EU on recent anti-Israeli Statements.*PRESS RELEASE database, 25.Jan.2008: www.europa.eu/rapid/press-release_PESC-08-23-EN

Catherin Ashton High Representative /Vice President Statement on Iran, 19. Jan.2010. www.europa.eu/press-release_SPEECH-10-4_EN.

Statement by High Representative Catherine Ashton on Iran, European Union, 21. May.2010

دبالتیک‌های روابط ایران و آلمان: تحلیلی بر تعاملات ... ۲۶۷

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652001/EPRS_BRI\(2020\)652001_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652001/EPRS_BRI(2020)652001_EN.pdf). EU-Iran: The way forward. European Parliament. 2020.

https://europe.unc.edu/wpcontent/uploads/sites/314/2016/11/Brief_EU_Iran_2012.pdf. 2012. The EU and Iran. European Union Center of North Carolina

<https://www.reuters.com/world/middle-east/germany-tightens-entry-restrictions-iran-over-rights-situation-2022-10-26/>

Geranmayeh E and Grajewski, N (2023). *European Council on Foreign Relation. alone together: How the war in Ukraine shapes the Russian-Iranian relationship*. European , <https://ecfr.eu/publication/alone-together-how-the-war-in-ukraine-shapes-the-russian-iranian-relationship/>

Sadjadpour, K and Grajewski N (2024). *Carnegie Endowment for International Peace*. (2024). Autocrats United: How Russia and Iran Defy the U.S.-Led Global Order. Carnegie Endowment for International Peace. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/russia-iran-oil-gas-ukraine-syria>

Schneider M (2024). Consequences of the war in Gaza for German foreign policy. *IPS Journal*. Retrieved from <https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/germanys-fall-from-grace-7536/>

Reuters. (2024). *Germany recalls envoy to Iran over execution of German-Iranian national*. Reuters. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/germany-recalls->

[ambassador-iran-over-execution-german-iranian-national-2024-10-29/](https://www.rferl.org/a/iran-execution-prisoner-sharmahd-terrorism-germany-inhumane/33176601.html)

Radio Free Europe/Radio Liberty. (2024). *Germany Condemns Iran's 'Inhumane Regime' After Execution of Iranian-German National Jamshid Sharmahd*. Radio Free Europe/Radio Liberty. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/iran-execution-prisoner-sharmahd-terrorism-germany-inhumane/33176601.html>

Foundation for Defense of Democracies (2024). *Germany Closes Islamic Center Due to Iran and Hezbollah Ties*<https://www.fdd.org/analysis/2024/07/25/germany-closes-islamic-center-due-to-iran-and-hezbollah-ties/>

Translated References into English

Aghaei, D. (2007). *The European Union and the foreign policy of the Islamic Republic of Iran*. Saraye Edalat Publishing. [In Persian]

Abolhassan Shirazi, H. (2013). *A comparative study of Germany's foreign policy towards the Islamic Republic of Iran during the Schroeder and Merkel eras*. [In Persian]

Ahmadi Lafouraki, B. (2015). *Federal Germany: Foreign, Middle Eastern, and policy towards Iran*. Abrar Moaser, International Studies and Research Institute. [In Persian]

Ahmadi Lafouraki, B. (2011). *Germany: A halfway friend and prospects*. In *Europe Book (10): Special issue on Iran-EU relations* (pp. xx-xx). Tehran: Abrar Moaser Tehran Publishing. [In Persian]

Khalouzadeh, S. (2011). *The role of the European Union*

in Iran's nuclear dossier. Tehran: Abrar Moaser International Studies and Research Institute. [In Persian]

Khalouzadeh, S. (2012). Obstacles and challenges in Iran-EU relations. *Foreign Policy Journal*, 1, xx-xx. [In Persian]

Khoddnegah, F., Kiani, D., & Javdani Moghadam, M. (2020). A comparative study of the role of Germany and the UK in the EU's foreign policy towards Iran (Doctoral dissertation, Qom Science and Research Unit, summer 2020). [In Persian]

Shirzadi. (2003). The UK's international priorities: The ten-year strategy of the Foreign and Commonwealth Office. *Foreign Policy Quarterly*, 17(4), xx-xx. [In Persian]

Kiani, D. (2012). Germany's foreign policy in the new international geopolitics. *Foreign Relations Quarterly*, 4(3), xx-xx. [In Persian]

Kiani, D. (2013). The triangular relations between Iran, Germany, and the European Union. *Foreign Relations Quarterly*, 3, xx-xx. [In Persian]

Kiani, D., Khoddnegah, F., & Javdani Moghadam, M. (2020). Iran and Germany's balancing policy. *International Relations Studies Quarterly*, 51, xx-xx. [In Persian]

Golshanpazhouh, M. R. (2012). Assessing the impact of human rights as a variable in Iran-EU relations. In *Iran and the European Union: Experiences and perspectives* (Vol. 1) (pp. xx-xx). Tehran: Abrar Moaser International Studies and Research Institute. [In Persian]

Mousavian, S. H. (2006). *Challenges in Iran-West relations: Examining Iran-Germany relations*. Tehran: Center

for Strategic Research. [In Persian]

استناد به این مقاله: کیانی، داوود و یاقوتی، ویدا. (۱۴۰۳). دیالکتیک‌های روابط ایران و آلمان: تحلیلی بر تعاملات در سطح دوجانبه و چندجانبه (اروپایی). *تعاملات دیپلماتیک*، ۲ (۶)، ۲۰۱ - ۲۷۰.

doi: 10.22034/dpiq.2025.506796.1024

The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License